

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

<p>A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség címe alatt küldendő.</p>	<p>Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven. Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). Hirdetések díja: <i>Benn a lapban</i> egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; <i>a borítékon</i> egész oldal 4 frt, féloldal 2 frt, negyedoldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árengedmény adatik. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr. Egyes szám ára 15 krajcár.</p>	<p>Az előfizetési és hirdetési pénzek s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések Bartha Béla dr. jogtanárhoz (Nagy-Csapó-utca 396.) intézendők.</p>
---	--	---

Egyház és erkölcs.

II.

De hát van-é, kimutatható-é csakugyan a *moralis decadentia*? Fölvetem a kérdést és megis akarok felelni rá. Tudom, hogy a felelet nem könnyű; nem azért pedig, mintha argumentumokkal nem rendelkeznenk, hanem azért, mert a kérdés kényes dolgokat érint, oly dolgokat, a melyek a büszkhödő Dániára s még odább Augiás istállójára emlékeztetnek. Éppen azért a részletekbe mélyen belenyúlni már csak azért sem tanácsos, mert a rothadó anyag föl-kavarása mindig kiállhatatlan büzt terjeszt szét. Ez lehet az egyik oka annak, hogy, ha úgy „inter nos“ akárhányszor a legélesebb s a legsúlytöbb kritikákat hallhatni is a közélet sajnós jelenségei fölött, a nyilvánosság előtt ritkán tettenek azok mélyreható kritika tárgyává. De van más ok is. Tudniillik: a szóban forgó jelenségek mindig bizonyos személyekkel fűződnek össze, a személyek mindig bizonyos érdekek istápolói, az érdekek mindig bizonyos tekinteteket érdeklők, a tekintetek iránti loyális figyelem végül egy hatalmas ajknémítő lakattá kovácsolódik. Így aztán a „fenséges tekintetek“ kedvéért — Shakespeare szerint — „a régi por söpirtlenül marad s oly hegy-magasra nő a rossz, hogy a jót felülmúlja.“

Vajon — jó Uraim! kik ez igénytelen sorokat olvassátok, mit gondoltok: nem szükséges-é olykor-olykor fölvenni a seprűt, néminemű takarítást végzendő ama mennyei csűrös gazda szőrűjén? . . . S ki teszi ezt, ha mi „János“-ok nem . . . Igaz, hogy mi az ígét prédikáljuk mind alkalmas, mind alkalmatlan időben a katedrán. De én Istenem, azok a katedraí tanítások bármely lelkeseek, bármily veséig hatók legyenek is, oly szűk körre vetik hullámgyűrűket, hogy az élet nagy oceánja vajmi kevésbé érzi hatásukat. Szükség volna bizony koronként

egész szikla-hegyeket dobni abba az oceánba, hogy a súlyától keletkező hullámgyűrűk északtól délre, keletről nyugatig haladva éreztetnék hatásukat lent és fent egyaránt. Ehez gigási erő kellene, vagy legalább is a puszták ama hatalmas prófétájáé, ki az ő kiáltó szavával fölrazta közönyéből a nép alsó rétegét, föl a hadfiakat, föl a kevély farizeusokat és sadduceusokat, sőt föl magát a házasságtörő fejedelmet, Herodest. — E sorok írója sem a Gigások erejével, sem a puszták prófétájának oroszláni hangjával nem dicsekedhetik; hogy mégis szavát hallatja, annak egyszerű magyarázatja az, mert úgy véli, hogy petyhesztő hőségben könnyű lebbenésű szél is jólesőleg hat.

* * *

Magának a keresztyén vallásnak nevelő erejét vonnánk kétségbe, ha annak a népek nyilvános életére egyetemesen kiható erejét tagadni merészlenénk. Sőt inkább, teljes joggal elmondhatjuk, hogy a világ a keresztyénség által habár csak kisebb körben is, a mennyire befolyása kiterjedhetett, erkölcsileg tisztább és nemesebb lett. Az ó-kor bestialis alakban jelentkező erkölcsi romlottsága tagadhatlanul megérezte a keresztyénség ellensúlyozó, visszatartó erejét mindenütt, a hol csak közvetlen érintkezésbe léphetett vele. A középkor vandalizmusa a keresztyénség szelídítő, mérséklő hatása alatt enyhülvén, útat engedett a jogrend felé fejlődésnek, a humanismus hódításainak. Igen érdekesen mondja Kölcsey: „Emlékezünk ugyan a rettenetes versre: Sanguine fundata est ecclesia. De mi azért azon állításunk mellett maradunk, hogy a szeretetreméltó vallásban nincs hiba. Feltételezt a fáklya, hogy világoljon a vándornak; az örült lekapta azt s tartományokat perzselt fel általa. Felemelte magát az erőszak s hitet parancsolt s virtusszínével leplezte bűnét, azt mondván, hogy emberszeretethől s szánakozásból erőszakosko-

dott. Gyönyörű példái az emberszeretnek! Így látja a kereszthad lovagja, mint haldoklik a vízbe bukott saracén, felé siet s rámondja a sákramentomnak szavait s mélyebben nyomja víz alá, hogy megfúljon. „Igaz, hogy ettől a kortól messze vagyunk; a hit fanatismusa ma nem hoz már örületbe ezeket, milliókat, hogy éppen a vallás, a hit nevében kövessék el vandál tetteiket. Ma inkább a hitetlenség grasszál már s éledeleg hitványabbnál hitványabb tettekben.

Annál inkább ne tűnjék föl, ha merjük állítani, hogy az erkölcsi decadentia kimutatható, tehát meg van. Igaz, hogy az az emelkedési pont, melyhez viszonyítva decadentiáról szólunk, nem mutatható ki ad evidentiam s nem plane a közelmúlt idők s századok folyamán; de ez nem is szükséges. Az igazi mértéket, melyhez a mai keresztyén morális állapotot szabjuk, ott kell keresnünk, a hol a keresztyénség a maga ifjúi erejével hatva, a viszonylagosan sokkal kevesebb műveltséggel bíró emberekben oly magasfokú erkölcsi érettséget volt képes produkálni, mint a minőt az apostoli korszak, az első századok keresztyénei fel bírnak mutatni. Annak a kornak az erkölcsiségéhez képest, melynek Páljai, Tertullianjai, Kelemenjei győzedelmesen tusakodának nemesak a vér és test ellen, hanem a birodalmak, hatalmasságok, világnak urai, az élet sötétségének vezérei s a lelki gonoszságok

ellen is (Efézus VI. 12.), hol áll erkölcsisége a mai kor embereinek, a kik, nem hogy a birodalmak, a hatalmasságok, a világ urai, az élet sötétségének vezérei, s a lelki gonoszságok ellen küzdenének, de sőt a legfrivolabb nonchalanceszal hódolnak meg a vér és test föl-föl támadó kísértéseivel szemben is!?

„Kemény beszédek ezek“ mondják talán azok, a kiknek fülei minden komolyabb dolognak hallatára neki viszketősödnek (II. Tim. IV. 3., 4.) „Kicsoda hallgatná ezeket? Csak nem akarod talán az első keresztyének ascetái zubonyát ránk erőszakolni?“ . . . Óh nem! Éppen nem. Hiszen magam sem vagyok oszlopon ülő szent s nem is akarok az lenni. De szeretek a tiszta, eredeti, hamisítatlan forrásból meríteni, ha üdülni akarok. Hanem, hogy rideg ascetái hajlamokkal ne gyanusítottam, ezennel leteszek arról, hogy az őskeresztyénség moráljával állítsam párhuzamba a mai ker. világ morális viszonyait. Veszem az adott helyzetet, a szemeim előtt nyüzsgő-mozgó kort a maga eseményeivel s embereivel. Így próbálom meg kihámozni a mai világ erkölcsi érzületét. Azt hiszem, sikerülni fog próbálkozásom; mert íme Guizot szerint is: „akármilyenek is a külső események, *maga az ember teszi a világot*, mely a maga folyását az ember erkölcsi hangulata, erkölcsi és értelmi eszméi és érzelmei szerint szabályozza; az *ember belvilágától függ* a társa-

TÁRCA.

Elaboratum

a nazarénus mozgalmak elfojtásához.

Közvetlen tapasztalás után leírja *Szigethy Gyula*, gebei ev. ref. lelkész.

(Vége.)

Később azonban a ker. vallás elterjedésével a felnöttek megtérése megszűnván, csak a gyermekek megtéréséről azaz a ker. vallásban neveltetéséről, egyuttal keresztteléséről lehetett szó, kiket mint ker. szülők gyermekeiket pogányságban hagyni mégsem lehetett, hanem őket, mint leendő keresztyéneket a keresztség sákramentoma által az egyház leendő tagjai gyanánt felavatni kellett. Különbben is szerintünk a keresztség nem egyéb, mint a ker. vallásba bevévő s felavató sákramentom, melyben a csecsemőt azon Isten gondviselésébe ajánljuk, ki azt a szülőknek ajándékozta; már pedig ilymódon a csecsemőért imádkozni, azt megáldani nem egyéb, mint Krisztus példájának követése, parancsolatjának teljesítése, mert Jézus (Máté XIX. r. 13. 14. v.) is kezeit veté a kis gyermekekre és imádkozott értök, megáldá őket; sőt meghagyá tanítványainak, hogy meg ne tiltsák, sőt engedjék ő hozzá jönni a kis gyermekeket, mert azoké a mennyeknek országa. Hogy aztán ma csak a főt hintjük meg vízzel, de nem

merítjük be az egész testet, mint Ker. János Jézussal is tevő: ez azért van. mert míg Palesztinában, a Jordán vizénél az örökös enyhe éghajlat az egész test bemeztését lehetővé teszi, addig nálunk, a hideg éghajlat főleg télen ezt az élet kockáztatása nélkül meg nem engedi. Csecsemő-gyilkosságot pedig a jó Isten nem vehet kedvesen. Különbben is látjuk, hogy a közéletben a fő gyakran az egész ember, a személy helyett vétetik, tehát keresztségben is a fő meghintése az egész test bemeztését ábrázolja. Ez azonban mind csak külsőség és távolról sem az a keresztség, melyre minket Jézus elkötelezett, hogy t. i. nekünk Sz.-Lélekkel kell megkereszteltetnünk, mely igazi, belső keresztséget azonban már a confirmáció által szoktuk gyermekeinken végrehajtani.

A fegyver nem fogás jogosultságát önök Máté XXVI. r. 52. versére alapítják, hol Jézus mondja Péternek: *Tedd vissza szablyádat helyére, mert a kik fegyvert fognak, fegyverrel kell veszniök.* De Jézus ezt is mondja (Máté X. r. 33. v.): „*Ne gondoldjátok, hogy azért jöttem volna, hogy békességet bocsássak a földre, hanem fegyvert.*“ Amott tehát a fegyver tiltva, emitt parancsolva van; s ha mindkettőt nazarénus módra, betű szerint magyarázzuk, a két szentirati hely homlokegyenest ellentmond egymásnak. Holott ha figyelembe vesszük, minő körülmények közt mondá Jézus az idézett mondásokat, a kettő között nem találunk semmi ellenmondást. Amott ugyanis, midőn Jézus Péternek a szablyát visszatenni paran-

dalom külsőleg látható állapota.“ De Baur szerint az is „bizonyos, hogy valamely kor erkölcsi szelleme az uralkodó nézetekben és elvekben nyilvánul; bármilyen természetűek legyenek azonban a kor köztudását alkotó nézetek és alapelvek, hogy az illető korszak erkölcsi jellemének megítélésére igaz mértéket nyerjünk, különösen azt kell szemügyre vennünk, hogy ama nézeteket és alapelveket a gyakorlati életben miként követik, vajon a nagyobb érdek oda irányul-e, hogy azokat eredeti szigorúságokban tartsák fenn, vagy oda, hogy azoktól hovatovább mind többet-többet alkudjanak le. Alkalmazzuk a kettős methodust.

Azt hiszem, nem tévedek, ha a mai kor vezérelvei és nézeteiül a *humanismus*, *jogrend* és *társadalmi tisztesség* fogalma alá esőket jelölöm meg Mindezek valóban bibliai elvek és nézetek complexumai, de csak a neveik modernek. Mert hát minő unalmas sablon is volna: szeretetet, igazságot, jóságot, kegyelmességet, alázatosságot, mértékletességet stb. stb. (Gal V. 22.) emlegetni, mikor *humanismusról*, *jogrendről* s *társadalmi tisztességről* beszélhetünk! . . .

Szó sincs róla: a *humanismus* quintessentiája a *szeretet*. S vajon érvényesül-e aztán ez a vezérlő elv a gyakorlati élet minden útvonalán a maga nemes és jóleső szigorúságában? Ki meri állítani, hogy igen?! Én merem

állítani, hogy: nem! Hogy egy néhány úgynevezett humanitárius intézetünkben megtestesülve láthatjuk, hogy vannak tiszteletreméltó kivételek, kik humanus érzésük s gondolkozásuk ellen véteni a világot sem vétenének, ezt én hiszem. De nézzétek meg a haszonleső egoisták, az önző kufárok, az érdekhajhászok, az osztály-, vagyon- és rang-göggel telítettek ezreit és millióit, kiknek száma nemcsak a negyedik, harmadik, de felsőbb és legfelsőbb osztálybeliekből is telik ki, látni fogjátok, hogy az ajkakon oly nagy hangzással hordozott humanismus követelményeiből, a gyakorlati élet egyedei a legtöbbszörre csak alkudni tudnak, de valósításához egy szemernyi jóindulattal sem igyekeznek járulni.

A *jogrend* tulajdonképpen magvát kétségkívül a keresztyén *igazságosság* képezi. Nos, ki merné tűzbe tenni a kezét azért, hogy a *jogrend* hamisítatlan magva, az *igazságosság* önként, örömmel és gyönyörűséggel emelkedik érvényre mindenütt, valahol csak út és alkalom nyílik számára a gyakorlati élet mezén? . . . Én nem! Sőt vallom és állítom, hogy, mióta látó szemekkel látom az élet folyását, mióta méltatni tudom az eseményeket belső becsük és értékük szerint, jóval többször csordult végig arcomon a fájdalom és keserűség könyve az egyszerűen igaz, becsületes ügy és közérdek elbuktatása, mint kigyúladt az öröm

csolja, az őt elfogni akaró római katonákkal áll szemben; tehát csak arra céloz, hogy a hatóság és törvény embereinek fegyveres erőszakkal ellentállani nem szabad. Emitt pedig, midőn mondja, hogy nem békességet, hanem fegyvert hozni jött, az üldözésekre, a véres vallásháborúkra célzott.

Hogy tehát nekünk hazánk védelmére fegyvert fogni nem volna szabad, ezt Krisztus sohasem tanította, sőt hogy önmaga is hazafi volt, kitűnik Luk. XIX. 41. 42. 43. 44. verseiből, hol mondatik, hogy Jeruzsá'emhez közeledvén, midőn látta volna a várost, síra azon, mert előre tudta, hogy az az ellenség által el fog pusztíttatni annyira, hogy benne kö kövön nem marad. Sőt Máté XXIX. r. 6—7. versében hadakozásokról beszél Jézus, melyekről mondja, hogy szükség azoknak lenni, mert „*tamad egyik nemzetiség és ország a másikra*“.

Sajátságos, hogy midőn a názaréus szószólótól azt kérdeztem, mit cselekednék, ha az ellenség elpusztítással, leöléssel fenyegetné vagyonával s családjával együtt? s hogy vajon ekkor nem fogna-e fegyvert a maga s ártatlan gyermekei megvédésére? Erre ő azt felelte, hogy ő akkor is bizná magát az isteni gondviselésre. De barátom! a csudák kora lejárt, mondám én; és ne gondolja, hogy Isten csudát tenne azok kedvéért, kik az általa önvédelemre adott testi és szellemi tehetségeket nem használják s így mint oktan-öngyilkosok rohannak halálba. Isten nem csak kegyelmes, de igazságos is, ki csak az arra érdemeseket segíti; azokat t. i. kik a tőle nyert tehetségeket és eszközöket

restelkedés nélkül használták s így a segítségre, az áldásra törekvők, munkájok után érdemet szereztek; gondatlan tétlenséget, a bűnös heverést sikerrel nem jutalmazza, vagyis: Isten azt segíti, ki önmaga is segíteni igyekszik magán.

És vajjon ha magok fegyvert nem fognak, sőt másokat is hasonlóra buzdítanak: ki védi meg e mi magyar hazánkat? Őseink ezer éven át megvédték ennek határait az ölalkodó ellenségektől, de ki védi meg ezután, ha a mi fiainkat leányainkat arra tanítják, hogy a haza ellenségét megölni, a hazáért fegyvert fogni nem szabad?! Hiszen ez egy jelentőségű Magyarország aláaknázásával, ellenségeinek kezéradásával, elárulásával s tudják-e, hogy a haza árulókat már a régiek is száműzték vagy megölték. Önök is megérdemelnék, hogy közülünk kiseprűztessenek mielőbb, míg a jó hazafiak között sok károkat nem tettek. Egyébaránt biztosítom önöket, hogy ide ezen túl hiába mászkálnak, mert én sarkaikban leszek, valahányszor ide jönnek az együgyűek elbolondítására. Embereim állanak őrt állandóan, kik tudatni fogják velem mihelyt önök itt bújkálnak és én a helyszínén fogok teremni s önöket kényszeríteni fogom a vég nélküli vitatkozásra, mi által elérem azt, hogy hiveimmel nem társalkodhatnak.

Utolsó esetben pedig erőszakhoz nyúlok önökkel szemben, mint a kik a legveszedelmesebb hazaárulók, kik magok sem tudják, mit cselekesznek, hanem a szociális izgatók pénzen tartott bérencei! Mert ne merje magát egy názaréus sem Krisztus igaz követőjének

lángja annak diadalra juttatása miatt. *Jogrend!* Gyönyörűen, szépen hangzó alapelv törvénycikelyek codifikálásánál; de hogy a személyes és titkos magánérdek, a felső tizezerek ponderans súlya mennyit, de mennyit lealkuszik belőle, azt csak a mindeneket tudó tudja és a publica communitásnak az a zöme érzi, a mely áldásaiból a jogrendnek vajmi keveset élvez, de annál több terhét hordozza.

Társadalmi tisztesség! Ez volna a mai kor harmadik uralkodó vezérelve. Biblikus, keresztyéni állásponton vélnek, hogy e jelszó arra inti az utána haladókat. „atyámfiai, a melyek igazak, a melyek tisztességesek, a melyek igaz cselekedetek, a melyek tiszták, a melyek szerelmetesek, a melyek jóhirűek, és ha mi jószág, és ha valami dicséret, azokról gondolkodjatok!” (Filip. IV. 8.) Meglehet, hogy az előtt a tisztos matrona előtt, a ki ezt a vezérelvet kreálta és megkreálván az ő szerelmetes magzata előtt enuncialta, éppen az apostoli utasítás és intelem lebegett mint össztartalom. De, hogy a modern világ arany ifjúsága, agglégényserege, házasság törő család apái, tiltott szerelmi viszonyt folytatott falusi bírái, nagyképű gentryjei, vén, kerítő kávéházai, a zárdai nevelés aranykeresztes vitézei, a félvilági hölgyek legiója, a turf gavalérok, a kártya- és íróasztalok matadorai, a színházi habitűek, a plehgalléros, aranyújtásos hadfiak, a síma képű reverendás urak, a törvény-

hozás orfeumokat lakó tagjai stb. stb. mily magas százalékot lealkudtak és lealkudnak folyvást a különben egészen tisztos és szép hangzású vezérelv erkölcsi tartalmából, nohát ezt még mutogatni sem kell. Ugy vélem, egyik vezérelv sincs annyira megüresítve, mint éppen ez. A farizeizmus, a külső látszat, a mindenképpen imponálni igyekvő stréberség, a kifestett cynizmus, az összefoldozott, tépett becsület, az uccai tekintély, a szemforgató kegyesség, a frakkok, klakkok, a sárga és zöld cipők uracsai és hölgyei, a keztyűt húzó vastagon kérgelt kezek — miniszteri hivatalnokok bureautól, kisvárosi suszter-műhelyekig, mind-mind együttesen és elég mohón fogyasztják a *társadalmi tisztesség* immáron jól megsoványított erkölcsi tartalmát. Hanem azért vezérelv még ez is!

Ugy van. *Humanismus, jogrend, társadalmi tisztesség* mind vezérelvek, mert hát gyönyörűen *hangzanak*; arról persze senki nem tehet, ha az *adott viszonyok között s gyakorlatilag csak annyi valósítható belőlük, a mennyi lehetséges.*

A mérleg ezzel föl van állítva s azt hiszem, meglehetősen mutatja is az erkölcsi decadentiát. Mert hát méltóztassanak megjegyezni, hogy *keresztyén morál szempontjából éppen az mutatja a decadentiát, hogy az erkölcsöket akarjuk szabni a fenforgó viszonyokhoz s a gyakorlati lehetőség határaihoz, holott a*

hazudni, ha még a Krisztus által tanítványainak szájukba mondott s megtanított „úri imádság”-ot sem használják, az ó-szöveget pedig Jézus világos parancsa ellenére (Máté V. 17.) elvetik.

* * *

Nagytisztelétű Értekezlet! Hosszúra terjedő munkálatomat immár sietek befejezni. Csak annyit fűzök hozzá még, hogy másodízben is eljöttek az ecsedi próféták hozzánk egy Békés városabeli emberrel, kit főpapjoknak tartanak s kívül Ófejértőről és más hejységekből való nők, férfiak is ide jöttek. Én, nagy nép tömeg előtt, szintén elővettem az atyafit, de már ekkor az én hiveimben annyira felbuzdult a hazafiai érzés, hogy a tettelességtől alig birtam őket visszatartani. E „főpap”-tól e szavakkal váltam el: jobb volna barátom! ha otthon munkája után látna, mint más szegény, de becsületes földműves; nem pedig itt esavarogna helységről-helysége, vidékről-vidékre, hogy nap-nap után, mint a legtöbb dologkerülő, az elbolondított emberek nyakán élösködjek, asztalánál nyalakodjak. Avagy honnan telik magának szegény ember létére B.-Gyulától B.-Pestig, Zilahig, Ecsedig, stb. az a sok vasúti költség? Valakinek fizetni kell azt maga helyett, mert az ügyért, magáért csak nem volna hajlandó kis *szegénységét* elúztatgatni?! Sőt ezen családtól is, melynek most vendége a mint tudom, ön már pénzt kért és kapott is.

Meg ne lássam itt többé, mert nem állok jót a

történetekért. Azóta én Istennek hála! pazarénust nem láttam egyházamban s a kik voltak, azok is egy szálíg észretértek, visszajöttek.

Ezek után csak azt indítványozhatom személyes tapasztalatom után, hogy e baj orvoslását másként elérni alig lehet, mint ha maga a lelkész az ilyen esavargó prófétákra minden alkalommal, de mihamarabb reáit, agyon examinálja, megszégyeníti; a hivek vallásos és *hazafias* érzését a lehetőségig fokozza s önmagát pedig az evangélium alapos ösmeretében újlag begyakorolja és soha készületlenül nem áll szóba az ilyes individuumokkal. Szerintem a heidelbergi káté minden vasárnap rendszeresen magyarázandó volna délutáni alkalmakkor; az iskola pedig reformálandó azon Pál-apostoli elv alapján, hogy *a gyermeknek csak tej való és nem kemény eledel*; már pedig maga a nép is mindig csak gyermek marad. Az eltévelyedni akarókra hatni lehet az által is, ha gyermekeiknek iskoláinkból való kitiltásával fenyegetjük.

Azonban a lelkész a körülményekhez képest igyekezzék mindig jó akaratú, nyájas, felebaráti szeretettel teljes magatartást tanúsítani az eltévedni akarókkal szemben; s csakis a kőborgó próféták iránt lehet, de ezekkel szemben is csak végső esetben szigorú.

Gebe, 1897. jun. 26.

viszonyokat kellene alakítanunk erkölcsiség követelményeinek megfelelően, a mikor kétségen kívül az erkölcsi cselekmények számára is jóval kisebb tolatnának az erkölcsiség határai.

János kollega.

Néhány őszinte szó a mi liturgiáinkról.

Több évvel ezelőtt, hogy mikor teljes bizonyossággal meg nem mondhatom, de kétségtelenül azon idő óta, hogy kerületünk közgyűlésein résztvehetni szerencsém van, emlékezetem szerint valami bizottság küldetett volt ki azzal az útasítással, hogy az a mi istenitiszteleti s szertartásos szabványainkat revisió alá vévén, azokat a kor és modern ízlés, meg a viszonyok alakulásával együtt járó célszerűség követelményeinek megfelelő újabb formába öltöztetni megkísérelje s javaslatáról annak idején kerületi közgyűlésünk előtt jelentést tegyen.

Hogy kik ennek a bizottságnak a tagjai? És hogy tettek-e ezek eddigelé valamit, vagy tenni talán már egyáltalán feleslegesnek is tartják? nem tudom. De igenis, a felől semmi kétségem nincs, hogy annak a bizottságnak a kiküldetése okadatolt volt mert a mi különben teljes tiszteletre méltó s százados szokások által szentesített liturgiánk keretein belől nem egy olyan aktus van, melyek keletkezésök idején, jók hasznosak, izlésesek és indokoltak lehettek; de ma már vagy egészen feleslegesekké s így merőben elhagyandókká váltanak; vagy pedig eredeti jelentőségökkel és tartalmukkal ellentétes olyan gépies formáságokká törpültek, melyekből éppen a kálvinizmus legszebb dekoruma, t. i. a lélek hiányozván, teljes mértékben a hű parádézás, tömjénfüstös misztifikálás s tartalom nélküli tradíciók színvonalára süllyedtek le s legjobb esetben is reformálásra várnak.

Ugy látszik, érzik, látják, tudják ezt magok — a jogszokásnál, nem egyszer a természet — vagy észjog felett előnyt adni. hajlandó lelkész urak is (holott az észjogot némi tekintetben már Verbőczy is „jus divinum“-nak tekintette* s csakis a bennök élő közös óhaj incarnációja volt az a fentemlített bizottság s tolmácsolója az a férfiú, ki többek között a „Debreceni Protestáns Lap“ 1897. évi 7-ik számában ide vonatkozólag felszólalt s ha jól emlékszem, az urvacsora alkalmával előírt agenda megrövidítése érdekében allegált.

Nos, hát én ugyan, ki e sorokat írom, lelkész nem vagyok s így a kérdés *érdemleges* elbírálására nem is vállalkozhatom. De mert jó reformátusnak tartom magamat s bennem egyházi közéletünk iránt kora gyermekségem óta eleven érdeklődés élt; a mit talán valamikor palástot viselt őseim lelki reflexáthatásának köszönhetek: e lap olvasói meg fogják nekem bocsátani, ha e specialis bel-egyházi kérdés megvitatásából egy parányi részecskét magamnak lefoglalok s legalább egy dologra nézve a laikus, de művelt közönség meggyőződésének és véleményének hangot adok. Ugyis azt látjuk, hogy a má-ik táborban a papok mellett agilis tevékenységet fejtenek ki a Zichy Nándorok is. Éppen

* „Jus naturale dupliciter potest considerari: uno modo, in quantum consideratur homo, prout habet in se naturam rationalem in qua participat cum divinis et sic jus naturale quod cadit in hominem, dicitur jus divinum.“ Verbőczy.

nekünk kálvinista világiaknak volna tehát megtiltva, hogy papjainknak, tanárainknak kezét nyujtsunk s az egyházépítés munkájában nekik tollal is segítségökre siessünk? Alig hiszem*.

Uraim! Ha már a liturgia reformálásáról lesz szó, szüntessék be az úgynevezett halotti predikációkat.

Különös s megmagyarázhatatlan jelenségnek tartottam mindig, hogy ez a rosz szokás főként éppen nálunk kálvinistáknál, tehát azon egyház beléletében vert mélyebben gyökeret, melynek szervezője Kálvin János volt, a ki felett, a mint tudjuk „sem harangszó, sem ének, sem gyászbeszéd nem hangzott s a kinek sirja felibe csak egy egyszerű fejfa sem tétetett“ azon az okon „mert ezt maga szigorúan így parancsolta meg“. Hogy és micsoda jogon honosodott meg ez a szokás ennek dacára is egyházunkban, melynek hívei a puritán vallásos felfogásra széles e világon mindenkor oly nagy súnyt fektettek? Annak a kutatása nekem feladatomban nem lehet. Annyi azonban elvitázhatatlanul bizonyos előttem, hogy századokkal ezelőtt predikációkat vagy diszbeszédeket csak a legkiválóbb és legelőkelőbb emberek felett tartottak. S akkor az efféle beszédeknek lehetett is már olyan, a milyen értelmök s talán lenne máig is, ha kizárólag és mindig csak az igazán nagyok és igazán érdemesek felett hangzanának el. De ugy, a mint ez a predikálás mai napság szokásban van — bűnül ne vegye tőlem senki — nem egyéb az léleknélküli hírharagnál, mely egyformán zug boldog, boldogtalannak, erényes és becsületfeledett felett. S ez az, mi reám mindig kellemetlenül hat.

Lelkeszi körökben e meggyőződésünk nem egyszer nyíltan kifejezést adván, volt alkalmam azokkal az argumentumokkal is megismerkedhetni, melyekre ez izléstelen szokás védelmezői támaszkodnak. S jól tudom, hogy leginkább lélektani s vallásos szempontból keresik a sarkpontokat, melyeken állva ellenem a siker reményével síkra szállhatnak. Legyen! Nincs semmi kifogásom a positio ellen. Sőt magam is e szempontokból indúlok ki, mert ha elismerem azt, hogy itt legfelebb is jogszokásról van szó, a consuetudo pedig „est jus quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, cum deficit lex“: úgy el kell fogadnom azt is, hogy valamely jogszokás mérlegelésénél éppen a lélektani, vallásos és erkölcsi motívumok veendő főképpen figyelembe. Lássuk tehát a kérdést ilyen világitásban.

A fájdalom a koporsóknál különböző s különbözők a szívek is, melyek próbára tételnek. De az éppen lélektani igazság, hogy az őszinte fájdalomnak minden körülmények között *magányra*, önmagába mélyedésre van szüksége s vannak pillanatok, mikor a vergődő lélek egyedül kíván maradni. A fájdalom és a hit (mindakettő a lélek gyermeke) e tekintetben ikertestvérek. A ki *szívből* imádkozik, arra zavarólag hat az, ha véletlenül meglepi. Éppen így vagyunk fájdalomunkkal is. Ez mindakettő velünk született, lélektani sajátság s jogainak tiszteletben tartását megköveteli. Ezért van az, hogy a műveletlen eszkimó, ha kedves halottját eltemette, visszahúzódván kunyhójába, több napon át még a hozzá legközelebb állókkal sem érintkezik. Az

* Nincs is! Semmi képpen nincs! Sőt véghetetlenül jól esik nekünk, ha, mint a jelen esetben is, egy-egy tekintélyben és társadalmi állásra nézve magas, bölcsességben és tapasztalatban gazdag világi férfiú oda áll az egyházi írók sorába s lumenjével olyan tereket világít meg, hova mi talán el sem láthatunk. Igen-igen le vagyunk kötelezve s egyedüli óhajunk most csak az, hogy „Judex“ cikkeivel lapunkban ezután is több ízben találkozhassunk.
Szerk.

ótestamentomi zsidó meg, mikor imádkozni akar, háza padlására megy fel s ott a magányban önti ki lelke óhajait. Ott, mint itt ugyanazon lélektani igazság jut érvényre. S én csak becsülni tudom azt a megöszült német agg lelkipásztort, ki egyik vele ugyanazon pályán levő öccséhez tanácsképpen ezeket írta: ha temetőn s a temetőbe is kimegy „dann thun Sie am besten zu gehen, um die Leidtragenden *allein* am Grabe zu lassen; *die oft noch das Bedürfniss haben, noch einmal ihren schmerzlichen Gefühlen laut Ausdruck zu geben, sind darin soll man die Natur nicht stören.*“

Nem habozom kimondani, hogy a nálunk divatozó halotti predikációk mindenre alkalmasak inkább, csak arra nem, hogy ennek a lélektani postulatumnak tiszteletteljesen eleget tegyenek. Sokszor voltam már jelen ilyen gyászisteniszteleteken. S nem egyszer voltam tanúja annak is, hogy a praedicator most kötelességből, majd félreismerésből, majd csupa jóakarathoz vagy talán hiuskodó szónoki hatás kedvéért mint emlegeti a szemfedet, mely a halottra reá borult s mint tépi újra meg újra fel a sebeket, a mikor éppen lélektani szempontból mindez kerülendő volna; el is maradhatna, ha a rendszerint hosszadalmas halotti predikáció helyébe egy egyszerű ima jönne s a búsongó lélek annak a szárnyain a legfelségesebb hangulatban Istenhez röppenne. Én legalább komolyabb és épületesebb gyászszertartást nem ismerek, mint az egyszerű de mindig közvetlen s szívből fakadó imádsággal végzett gyászszertartás. Ez felel meg legjobban a megsebesedett lélek hangulatának.

Azt is kétségbe merem pedig vonni, hogy az ilyen alkalommal elhangzott beszédek általános vallásos szempontból is üdvösek lehetnének. Itt az én kicsinyke házi bibliotékámban van ugyanis a többek között egy az atyámtól örökségképpen reám maradt s éppen azért általam kegyelettel őrzött könyvecske, melyet valamikor, a mint látom, bizonyos *Kannegiesser* nevű archidiaconus írt, illetve fordított németre. Ebben a könyvben a lelkipásztor szónoki hatására s így abszolúte a beszéd hasznára nézve a következő megszívlelendő sorok állanak: „Az Isten ígéje a bibliában csak holt betű, papír, nyomdafesték és tinta. Csak a predikátorban lesz az ismét azzá, a mi volt“, de csakis akkor, ha „izzó lelkesedés“ hatja át a szónokot s nem kénytelen így kiáltani fel: „Mein Gott! Nun muss ich wieder predigen; was in jenem Stroh ist, habe ich so gründlich herausgeklopft, dass es mich wundern soll, was ich das nächste Mal predigen werde!“ Boldog Isten! az a lelkész, ki, mint valamikor éppen e lapokban olvastam, a vasárnapi s egyéb irodai, közigazgatási, társadalmi stb. munkák között hetenként 5—6-szor kénytelen halottak felett prédikálni, vajjon van-e, lehet-e szellemileg úgy hangolva, hogy elvégre is ide ne jusson s mind magára, mind másokra unalmassá ne legyen!?

Nekem állásom s életpályám évekkal ezelőtt úgy hozta volt magával, hogy néha-napján nyilvános vándor- és védbeszédeket kellett tartanom. Pályatársaim azt mondják s magam is úgy érzem, hogy a szónak meglehetősen hatalmában vagyok, s mégis, nem szégyenlem bevallani, hogy mikor az a bizonyos *pénteki* nap következett, már előre mindig láz fogott el, idegessé lettem s a beszéd után rendesen olyan szellemi decadencia következett, melynek tartama alatt, egy egyszerű levélírás, sőt még a szó, a beszéd is terhemre vala. Pedig időm mindig volt a tárgy feldolgozásához, alkalom meg elvégre is ritkábban került, mint azoknak a

lelkész uraknak, kik nap-nap után folyvást temetnek, illetve szónokolnak.

Művelt s a szellemi munka súlyát mérlegelni képes embernek, a kinek az izgalmakban oly gazdag s éppen azért idegemésztő szónoklatokkal együttjáró fizikai és physiologiai hatásról csak néminemű fogalma is van, nincs szüksége arra, hogy e pontnál tovább kommoráljunk; s Kalocsa elhalt katolikus érseke: Hajnald bámulatosan a szeg fejére ütött akkor, a midőn egy főúri temetés után, — hol beszédet kellett tartania, — a hozzá siető mágnásoknak fülem hallatára azt mondotta: „Önök gratulálnak nekem. Köszönöm! De én meg azok előtt a református lelkészek előtt hajlok meg tisztelettel, a kik efféle beszédek tartására csaknem minden koporsó mellett kötelezve vannak!“ Sapianti pauca! A kinek tetszik, ám elmélkedjék tovább e szavak értelme felett. Én visszatérek oda, hogy ilyen viszonyok között a mi lelkészeinknél azt a Kannegiessertől követelt „izzó lelkesedést“, mely szerente minden beszéd hatásának *conditio sine qua non*-ja, még csak fel is tételezni, annyival inkább követelni valóságos képtelenség. Ki merem mondani, hogy a mi papjaink, főleg a nagyobb egyházakban, nem annyira az élőknek, mint a holtaknak a papjai s ha így nem volna, kétségtelenül tudományos téren is többet produkálnának.

Ezért vagyok én ellensége a halottak predikálásának.

Pedig vannak még más okaim is. És ezek erkölcsi okok. De erről a korezmárosok és regale-bérlők tehetnének legilletékesebb bizonyosságot, meg legfeljebb azok a lelkész urak, a kiknek a „spiritus“ különféle adományait tanulmányozni az efféle predikációk alatt van legtöbb alkalmuk . . . én pedig hallgatok s csak annyit jegyzek meg meg röviden, hogy ezekben a beszédekben még *igaz* sem lehet mindenkor a lelkipásztor, mert a kegyelet és finomabb érzés hallgatást parancsol . . . nem valami nagy lelki épülésére azoknak, a kik az elhunyt jellemét és életét ismerték s most azon benyomással távoznak el, hogy „beszél a pap, mert jól megfizették!!!“ Erre is tudok példát eleget.

A 60-as esztendőben egyik nagybátyám ösztönzésére Európában egy kis tanulmányútat tettem volt s magamat alkalmas ajánlatokkal ellátva, rokonom, az egykori hírneves dunamelléki superintendens Török Pál tanácsára, lehetőleg mindenütt protestáns lelkészekhez szállottam. Ennek aztán sok mindenekfelett meglett az a jó eredménye, hogy bár hivatásom szerint főleg a jogi seminariumok hallgatója valék, úgy ebéd és vacsora idején, vagy vasárnaponként papi társaságokba is nem egyszer kerültem s az ilyenkor hallott eszmecserek hatása folytán a bennem egyházam iránt különben is meglevő érdeklődésnek újabb meg újabb tápot adhattam. A templomoknak tehát rendes látogatója valék s házigazdám többször a temetésekre is elkísérttem. Ekkor láttam s később a kezem közzé került ágendákból és liturgikákból olvastam is, hogy p. o. a német protestáns és schweizi egyházakban a temetéseknek ugyan négyféle módja ismeretes*; de éppen a 4-ik mód, t. i. a predikációval való temetés fellette ritkán s csakis a legkiválóbb s példa gyanánt felmutatható előkelőbb egyéniségek koporsójánál fordul elő. Angliában már rövidebb ideig tartózkodván, mint tapasztalati tanú semmit sem állíthatok. Hanem igenis az írott források után mondhatom, hogy p. o. a skót nem-

* 1. „Begräbniss in einfacher Form ohne Rede“, 2. „Begräbniss mit Abdankung oder Parentation“, 3. „Begräbniss mit Rede am Grabe“, 4. „Begräbniss mit Leichenpredigt.“

zeti egyházban a temetéseknél mindennemű beszéd, vagy predikáció rég idő óta egyenesen be van tiltva; még pedig kettős okon, t. i. 1-ször azért, mert a halotti beszédek az egyébre hivatott lelkészek erejét és idejét kimerítenék (!) és 2-szor mert ellenkező esetben a szegények és gazdagok temetésénél különbség tétetnék.*

Ha valaki mindazt, a mit fentebb elmondottam, hajlandó volna is figyelmén kívül hagyni, azt gondolom, a skótoknak utóbb említett indoka méltó arra, hogy megszívleljük s azokat a csengős-bongós, de tartalom- és értéknélküli halotti predikációkat liturgiáinkból simpliciter kiküszöböljük. Az intelligens elemeknek ugyan e tekintetben talán már rendszabályokra sincs szükségök, mert egy idő óta örömmel tapasztalom, hogy ezeknek finomabb lelkük ösztönszerűleg megérezte azt, hogy a koporsó feletti szónoklatok a pompázni nem kívánó mélységes gyásszal össze nem egyeztethek s csak a legegyszerűbb ima képes megnyugtatni ott, hol a beszéd, de még a hang is terhünkre van. Ámde annál nagyobb szüksége van rendszabályra a köznépek, melynek idege vaskosabb, izlése pallérozatlanabb. Tegyetek valamit, meglássátok, lelkészi karunk szellemi niveauja is emelkedni fog. Azok, a kik nagyobb egyházakban s jobb állomásokon lévén, első sorban volnának arra hivatva, hogy a tudományoknak éljenek, egy haszontalan munka óriási terhe alól felszabadulván, úgy a tudományos, mint társadalmi téren a munkára újabb kedvet kapnak s ennek hasznát éppen egyházunk veendi.

En egyébiránt, mint laikus, többet nem mondhatok. Csak az eszmét akartam felvetni. Gondolkozzanak az illetékesebb tényezők, — az effektuálás az ő dolgok.

Judex.

TANÜGY.

A magyar református népiskolák államosítása.**

Adózási rendszerünk kérdésével kapcsolatosan, egyházi s világi részről is halljuk, hogy adjuk át népiskoláinkat az államnak.

Csudálatos átalakulás 30 év alatt! 1868-ban az egyház szívósan ragaszkodott iskoláihoz, az állam pedig minden áron államosítani akart. 1898-ban az államnak nem kellene a református népiskolák, mi pedig erővel le akarunk azokról mondani.

Akkor b. e. Révész Imre részletesen kifejtette, hogy ha a nemzet teste egységes egészet képezne, egy percig sem késlekednék a népiskolákat az államnak átadni, de egy olyan polyglott államban, mint hazánk, a református népiskolák autonómiájának, — mint a melyek a letűnt zivataros időkben is a nemzeti és lelkiismereti szabadság mentsvárai voltak, — fenn kell maradni, ezt kívánja az állam és az egyház jól felfogott érdeke. Mert — úgymond — kerülhetnek a kormány élére olyan elemek, a mikor eltemetett autonómiánkat körmünkkel is kikaparnók.

Most, egy buzgóságáról és jóakarataról ismert világi férfiú: Ujfalussy Béla a népiskolák államosításának szükségszerűségét hangoztatja, mert — úgymond — „szegények vagyunk s kevesen vagyunk.“

* Lásd: „Geschichte der Akaolischen Kirchen und Secten von Grossbritannien“ v. Georg Weber, II-te Band, 592-ik lap.

** E nagy komolysággal s nemes ügyszerelettel megírott szép cikkre szabad legyen t. olvasóink figyelmét felhívni. Szerk.

Sokszor mondtam s e helyen is ismétlem, miszerint tény, hogy egyházunk a lefolyt 30 év alatt anyagi erejének legnagyobb részét a népiskolák kiépítésére fordította. Ez a rendkívüli áldozatkészség erejét kimerítette s ma már nincsen pénze. Ez az oka, hogy az általa szervezett iskolák jórészen fogyatékos felszerelésűek s a tanítói fizetésrendezések hiányosak. Az állam, a törvény parancsolja az iskolák rendezését, a köznép pedig meggyűlöli a végrehajtót, az egyházat. Hiába mondjuk azt ki az elméletben, hogy a hagyományos protestáns hithűség áldozatokban nem ismer határt. Nincsen hithűség, nincsen áldozatkészség!

Ma már robotból fizet a nagy többség, a mely robotot első sorban másnemű társadalmi intézmények kérlelhetetlen szivattyúja vesz igénybe. Nekünk szegény egyháznak mindenből csak az alj, s a soknemű zaklatásért a végső elkeseredés kitörése jut osztályrészül. A ref. papnak és tanítónak folytonosan torkára forrasztják azt a mindennapi kenyeret is, melyet közvetlenül a nép kezéből kénytelen elfogadni, s melyet az, — bármilyen kicsiny legyen is, — mindig nagyra tart. Fájdalom, ez a gyűlölet átvitetik magára az egyházra is, mert a köznépből az egyház, mint vallás-erkölcsi intézmény iránt olyan arányban növekedik az elhidegülés, a milyen arányban annak fenntartására áldozatot kell hozni.

Midőn tehát rohamosan s nem is mindig egészséges alapon fejlődő polgári intézményeink újabb meg újabb kívánalmi igénybe veszik a köznép minden erőforrását, a midőn az egyház is újabb áldozatokat kívánna az anyagiakban, mindenesetre komolyan figyelembe veendő Ujfalussy Béla úr azon aggodalma, (mert ez érthető ki sorából) hogy a szocializmus és a vallási szakadás első sorban a földhöz ragadt szegénység eredménye, mely a bizonyos nyomorból kétségbeesetten menekül a *setét bizonytalanságba is.*

Az tehát elvitázhatatlan tény, hogy szegények vagyunk s kevesen vagyunk. Az is tény, hogy ennek a szegénységnek egyik, de nem egyedüli oka a református népiskolák kiépítése. Mert voltak már a mi őseink szegényebbek is, kevesebben is, a mikor ügyszereletlenül se nemiből fundálták az anyaszentegyházat és annak veteményes kertjeit a népiskolákat, a melyek „mindenestől fogva az egyház testéhez tartoznak.“ Az elsőrendű ok a hűközony, *lent és lent.* A mikor világi uraink, mig minden politikai intézménynél (tisztelet a dicséretreméltó kivételnek) minden adóemelést szíves készséggel megszavaznak, s minden társadalmi mozgásban költséges apparátussal megjelennek, az egyház építésénél azonban a legesekélyebb adóemelést is komor tekintettel s összeráncolt szemöldökkel fogadják s egykedvűen nézik, ha az egyház vezetője kinosan vergődik vagy elfásul, s egyáltalában nem tartják belső lelkiismeretüknek a külső istentisztelet gyakorlását; a mikor a köznép, — elismerem, hogy inkább muszájból, de mégis lefizeti közadóját, ha azonban az egyházra kerül a sor, melyről pedig tudja, hogy leghivebb barátja, támasza, tanácsadója, — mogorva ábrázattal mondja: hát még ez is kér? . . . akkor szomorúan ismerem be, hogy szegények vagyunk és kevesen vagyunk. Mert odáig jutottunk, hogy *lent* nem akarják, *alant* pedig nem tudják felismerni a magyar protestáns egyház nagyfontosságú *nemzeti és társadalmi jelentőségét.*

De nem csapongok.

Csupán azt kívánom tárgyamhoz visszatérve bebizonyítani, hogy most szegények vagyunk és kevesen

vagyunk, de ha népiskoláinkat feladjuk, szegényebbek leszünk és kevesebben leszünk.

A jelenleg fennálló társadalmi intézmények között egyedül a népiskola az, melyet a szociálizmus legszélsőbb árnyalata is programjába vesz, jelezni kívánván ez által, hogy a család után nyomban ez az intézmény az (ha t. i. annak, mint iskola-fenntartónak *különös* érdekeit is szolgálja), céljaihoz közelebb juttatja.

A nevelés általános feladata, — értem a keresztyén értelemben vett helyes nevelést, — felismertetni a növendékekkel azon viszonyt, a mely viszonyban áll Istennel, emberrel és a világgal. E tekintetben tehát a nevelés célja a kerek világon mindenütt egy és ugyanaz.

Az azonban a nevelés különös feladata, hogy a népiskola azon intézménynek, melynek szolgálatában áll, *színezetét*, a nevelés irányára minden kétséget kizáró határozottsággal rányomja.

Természetes, hogy, ha a népnevelés pusztán állami érdek volna, akkor a népiskoláknak is államiaknak kellene lenni. Amde a népnevelés egyformán érdeke a családnak, az egyháznak, az államnak s általában a geográfiai határok közé nem szorítható társadalomnak. Ha az így keletkezett különböző népoktatási intézetek érdekei között ellentét van, akkor az állami népiskolákon kívül más jellegűeknek nincsen létjogosultságuk.

Mig hazánkban más jellegű népiskoláknál, — a melyeknek *különös* céljai az állami érdekekkel összeütközésbe jöhetnek, — az államosítás feltétlenül kívánatos, addig a református népiskoláknak az állam részéről való anyagi támogatása egyenesen kötelesség. Mert ha a református egyház, „melynek története a magyar nemzet történetével egymástól el nem választható szerves összefüggésben áll“, a maga népiskoláiban nemesak a nevelés *általános* s saját specialis, hanem az állam *különös* (nemzeti nevelés) céljainak szolgálatában is áll: akkor a magyar református népiskolának nemesak létjogosultsága van meg, hanem az államnak elsőrendű feladata, egyenesen kötelessége, hogy iskoláink jellegét meghagyván, ezen leghívebb szövetségét anyagilag támogassa s virágzásra juttassa. Mi itt nemzeti missiót is teljesítettünk és teljesítünk s ez döntő argumentum arra nézve, hogy *iskoláink állami fenntartás mellett is lehetnek felekezeti*. Mert, ha az uralkodó vallás századokon keresztül abból az óriási nemzeti vagyonból tartott fenn olyan iskolákat, a melyeknek érdekei nagyon sokszor összeütközésbe jöttek a nemzet érdekeivel: akkor a mi kívánalmunk nemesak indokolt és jogosult, hanem egyenes újmutatás a magyar állam helyes tanügy-politikájához.

Nekem, — a ki az ember kettős állagára építem nevelési rendszeremet, — fogalmam sincsen arról a *szintelen* nevelésről, a hova a zsidók és különböző keresztyén felekezetek gyermekei együttesen járnak. Ha csak testet ismernék, akkor könnyű volna a „mit eszünk, mit iszunk és mivel ruházkodunk“ alapelveken a földi életnek tanítani; de én, — mert az ember erkölesi lény, — lelket is ismerek s mint ilyen, azon nevelési elv alapján — „Keressétek először Isten országát s annak igazságát“ — egy másik életnek is tanítok.

És ha én egy magyar református népiskolában az általános embernevelés érdekein kívül igaz hűséggel, benső meggyőződésemmel szolgálom a magyar nemzet és református egyházam különös érdekeit is, s ha az általános mellett az államosított iskolák néptanítója az én egyházam különös érdekeit szolgálja *nem is köte-*

les, nem is akarja, nem is képes: vajjon a mostani demoralizált társadalom helyébe én, vagy az egész vonalon államosított népiskola tanítója tud-e egy egészséges, Istenben bízó magyar református nemzedéket nevelni? Egy kozmopolita-népiskola feltétlenül a szélsőségek karjai közé kergetné az én hitem szerint azt a jövő nemzedéket, a hol a népnevelés alapja nem az evangéliom, ugy, mint az a bibliában s onnan merítve a helvéceiai vallástételben írva van. Mert ezen az alapon a szegény ember is gazdag, e nélkül pedig a gazdag is semmi! Ez az én és minden magyar református néptanító nevelési rendszerének a *sarka*.

És kérдем, ha nem ilyen alapon és meggyőződéssel fognak szolgálni iskoláinkban a néptanítók: *vajjon nem szegényebbek leszünk-e s nem kevesebben leszünk-e?*

Mert az a felfogás, a mit Ujfalussy Béla úr mond, hogy t. i. a lelkészek által eszközözendő vallásos nevelésben egyházanként több sikert lát, általánosságban nem állhat meg.

Ha én olvasást, írást, számolást, földrajzot, történelmet vagy természetrajzot tanítok, ugyanakkor, mint tanításom *gyúpontjába* oda irányítom növendékeim figyelmét, hogy le tudja olvasni a szívébe írt erkölesi törvényeket, számolni tudjon az életben Istennel és az emberekkel szemben reá váró nagy feladatokkal s föld- és természetrajzi ismereteinél ahoz emelkedjék gondolatban és érzelemben, a kinek lábainak zsámolya a föld, a föld természetrajzával együtt. Mert a modern kor felületes apostolai megtehetik ugyan a népnevelés központjának a házi ipart, vagy az írást, olvasást és számolást, de annak központja *mindig Isten volt és az is lesz mindörökké!* Az Ő utána való vágyódás, sejtetem oda van írva a gyermek szívébe, a ki, — ha a szunnyadó erőket életre keltik, — nem szűnik meg vágyakozni az élő erős Isten után s mindenütt és mindenben böles célt, remek összhangzatot látván, nincsen sem szociálizmus, sem vallási rajongás, hanem van *határozott irányban kidomborodott nemzeti és protestáns öntudat!*

Az ez irányú nevelés a magyar református néptanító feladata!

Ha pedig már a népnevelés központja Isten, hogyan érjen el a lelkész egy, mint a néptanító *minden tantárgy* tanításával több sikert? De meg a legkisebb faluban is a lelkész és tanító állása is teljesen *egész embert* kíván. Hogy mi a lelkész feladata — a mely az egész embert igénybe veszi — annak fejtegetése nem tartozik ide, a magyar református néptanító azonban az iskolában a magyar református családot, az édes apát és édes anyát köteles helyettesíteni és pedig az egyetemes magyar református egyház által megszabott irányban, melynek kezéből kenyeret kap s a mely intézménynek szolgálatára esküvel kötelezte magát.

Vajjon ha iskoláinkban nem ilyen gondolkodású s ténykedésű tanítóink lesznek, *nem szegényebbek leszünk-e s nem kevesebben leszünk-e?*

Itt értünk már ahoz a forduló ponthoz, a mikor Ujfalussy Béla úr felteheti a kérdést, hogy vajjon így gondolkozik-e s ebben az irányban végzi-e hivatalos működését minden magyar református néptanító? Tegyük fel, hogy nem. Ez nem arra ad *jogot*, hogy a református népiskolát mint *intézményt* feladjuk, hanem azt a szigorú *kötelességet* írja elénk, hogy tanítóképző intézeteinket az egyetemes egyház érdekeinek megfelelően reformáljuk. Ezzel a kérdéssel azonban

ez alkalommal részletesen nem foglalkozom, sőt félreértések kikerülése végett kijelentem, hogy amennyire a viszonyokat ismerem, legalább a mi egyházkerületünk debreceni református tanítóképezdéje értelem dolgában *mellette*, színezet dolgában pedig (a mi t. i. a magyar református egyház intencióival megegyező) határozottan fölötte áll a hazai állami tanítóképző intézeteknek.

Ha hiba van, és pedig van, mert a magyar református népiskola 30 év alatt az elibe kitűzött általános és speciális célokat nem volt képes megvalósítani, annak oka mostani *nevelési s oktatási rendszerünkben* keresendő, mely egyenesen odakényszeríti a tanítót, hogy nem a tudásvágy felébresztésével, az érület nemesítésével s az akarat erkölcsi elvek szerinti irányításával hanem minél több meg nem emésztett felületes ismerettel bocsássa ki növendékeit az életbe.

A magyar református egyház némely vezérférfiai evangélikátorokat keresnek, hogy nemes munkájokban segítségül legyenek. Miért ez az ismeretlen területen való bolyongás? Itt vagyunk mi református néptanítók, a kik nemcsak kötelességszerűleg, hanem belső meggyőződésből vagyunk leghivebb szövetségesei a lelkészi karnak s összekötő kapocs a család és élet között. Csak ilyenekül kell bennünket nevelni. Ilyenkké pedig a tanítóképezde és környezet nevel bennünket.*

Ha lelkészeink körében nem a „ki vagyok mi vagyok“ féle elv az uralkodó, ha világi főuraink nem kicsinylik a református népiskolának fontos *egyházi, nemzeti és társadalmi* jelentőségét, sőt jóakarató ügybuzgósággal támogatnak bennünket: akkor a népiskola nem kolonc lesz az egyház testén, hanem annak leghivebb és legtermészetesebb szövetségese s az így, eredeti rendeltetéséhez visszavezetett népiskolák segítségével a református hívek *gazdagabbak lesznek és többen lesznek.*

Különben is a népiskolák államosításánál a református hívek semmiféle köztehertől nem szabadulnának, hanem a mostani iskolai terheket „indirekt kulturadó“ címén fizetnék meg. Különben is általános államosítás esetén az állam valószínűleg, minden az iskolák dologi és személyi céljait szolgáló ingatlan, vagy ingó vagyona kezét fog vetni; ha másként nem, hát törvényhozás útján.

Ujfalussy Béla úr úgy vélekedik, hogy nézetei miatt megtámadtatásnak lesz kitéve. Nem! Sőt ha világi férfaink mindnyájan így érdeklődnének a napjainkban nehéz megpróbáltatások elibe néző egyházi ügyek iránt, ha az örökös adminisztráció helyett a papokkal és tanítókkal egyetértőleg a belső építés nagy munkáéhoz fognánk, s mindenütt és mindenben élesztő kovászai lesznek a gyülekezetnek: akkor az ingadozni kezdő Sion ismét rendületlenül áll, tagjai pedig *gazdagabbak lesznek és többen lesznek.*

A népiskolák államosítása előbb vagy utóbb be fog következni, de a mi programmunk akkor is az legyen: *Az állam által fentartott magyar református felekezeti népiskola.* Mert ez minden kétséget kizárólag *nemzeti* is lesz. Ezt kívánja az állam, az egyház, sőt a tanítók érdeke is, a kik, ha kötelességeiket lelkiismeretesen végzik, nálunk a legnagyobb szabadságot élvezik, az állam bürokratikus rendszere mellett azonban ide oda dobálhatók.

Vincze József,
ev. ref. néptanító.

* Szép, igaz és okos beszéd!

Szerk.

KÖZÉLETÜNK.

Javaslat az egyházi fegyelem gyakorlásáról.*

Az egyházkerületi értekezlet 20/897. számú azon határozata, mely lelkészi értekezletünket e javaslat kidolgozására megbizta, azon értekezésnek volt következménye, mely erre vonatkozólag így szól: „indítványozom, hogy valamely korszerű, lehetőleg szelid, de mégis hatásos egyházi fegyelem létrehozása felől igyekezzék javaslatot tenni,“ talán irányítóul elfogadható. Ez irányítás mellett javaslatunkban korszerűsége, szelidsége és a mellett hatásosságra kell figyelmünket fordítanunk az eszközök keresésénél.

„Az egyház fenntartása és az egyes egyháztagok lelke üdvének előmozdítása képezi célját az egyházi fegyelemnek.“ E cél elérése végett a különböző korszakokban más-más fegyvereket, erősnél erősebb eszközöket használtak a keresztyén egyházban. Az új-testamentumi iratok magok több ilyen eszközt ajánlanak: az *intést*, (Kol. 3, 16.) „intvén egymást ti magatok között“ (Zsid. 3, 13.) „intsétek egymást minderrapon, hogy valaki meg ne keményíttessék a bűnnek csalárd-sága által“; a *gyülekezet előtt való dorgálást*, (Máté 18, 17.) „hogy ha azoknak (2 vagy 3 ember) sem fogadja szavakat, mond meg a gyülekezetnek“; a *társas érintkezés megszakítását* (2 Thess. 3. 14.) „hogy ha valaki nem enged a mi beszédünknek, azt megjegygezzétek és azzal ne társalkodjatok, hogy meg-szégyenüljön“; ide sorozzuk azokat az útasításokat is, melyek Pál apostol Korinthusiakhoz írt 1-ső levél 5. rész 9. 10. 11. verseiben valamint Máté 18, 17. versében foglaltatnak midőn, azt mondja maga az Ildvezítő: „hogy ha a gyülekezetnek se fogadja szavát (a bűnös) legyen te előtted olyan mint valamely pogány vagy fukar“, mely nem a keresztyének gyülekezetéből való kizárást jelenti, hanem a keresztyéneknek a pogányokkal szemben gyakorolt magaviseletéhez hasonló eljárásra ad (véleményünk szerint) a megátalkodott bűnösökkel szemben is útasítást.

E három fegyelmi eszköz az, mely az új-szövetségi iratok szerint ma is igazolható. Hogy valakit „kirekesztettek“ volna: arra világos és elfogadható bizonyíték az apostoli korból nincs.

Hogy a keresztyénség későbbi századaiban még az úrvacsorától eltiltás, nyilvános eklézsia követés, utóbb: a róm. catholicusoknál az úgynevezett „tilalom“ (interdictum) és „kiátkozás“ (excommunicatio) mi alapon vétetett mint fegyelmi eszköz alkalmazásba: arra az új-szövetség — mely pedig zsinór mértéke a keresztyéni életnek — nem nyújt tájékoztatást. Az, azon korok hitéleti tévelygéséből — az új-szövetségben található jézusi tudománytól eltérésből — magyarázható meg csak.

Hogy még a legujabb korban is találkozunk, kik az úrvacsorától eltiltást, az egyházi temetés megtagadását, a konfirmáció elhalasztását (mit nem is tudunk megérteni), keresztszülőkül való el nem fogadást, az egyházi jogtól való felfüggesztést is a fegyelmi eszközök között ajánlják s talán alkalmazzák: az csak arra mutat (meggyőződésünk szerint), hogy sem az új-szövetségi iratok, sem egyházi törvénykönyv nem irányítják

* Minden kritika nélkül kívánjuk e javaslatot közzétenni. Szóljanak hozzá, a kiket érdekel. A kérdés tudományos, történelmi és írásmagyarázati részére vonatkozólag azonban bátrak vagyunk kinek-kinek figyelmébe ajánlani azokat, a miket E. L. és M. F. elmondottak. Szerk.

öket, hanem saját „böles belátásuk“, vagy legjobb esetben a gyülekezetükben hagyományként élő régi megszokása e fegyelmi eszközöknek.

Mi úgy véljük, hogy ha az egyházi fegyelem eszközeivel az egyház fennmaradását és az egyes egyháztagok lelki üdvét kívánjuk biztosítani, ezekkel az eszközökkel ma már nem annyira a bűnöktől „elriasztás“-ra hanem a „javítás“-ra kell élnünk. Tehát nem szabad oly fegyvert fognunk kezünkbe, melynek használatát akár a szentírásból igazolni, akár egyházi törvényeinkkel összeegyeztetni nem tudnánk. Az a sok Scylla és Charibdis, mely különösen az egyházi fegyelem gyakorlásánál a különféle egyházak és szekták lélekhalászata, az új egyházpolitikai törvények által megengedett „felekezetenkívülivé lehetőség“ alakjában körül vesz bennünket: nagy óvatosságot parancsol.

Javaslatunkat Máté 18, 15. 16. 17. és 2. Kor. 2, 5—8 versei röviden így adják elő: „ha vétkezik eliened a te atyádfia, menj el és dorgáld meg őtet csak te közötted és ő között, hogyha pedig szót nem fogadja: végy melléd még egy vagy két embert, hogy két vagy három bizonyoságnak szájából az egész dolog bizonyosabb legyen; hogyha azoknak szavakat sem fogadja: mond meg a gyülekezetnek“. „Hogyha valaki titeket megszorított, elég az ilyen embernek a közönséges (tehát: a gyülekezet előtti) dorgálás, annyira, hogy inkább viszont megkelljen engednetek neki és őtet vigasztalnotok, hogy valami módon a felettebb való keserűségtől meg ne emésztessek az ilyen ember, azért kérlek erősítsétek meg ő hozzá való szerelmeitek.“

Ez alapon javaslatunkat a következőkben foglaljuk össze.

1. A hitélet s erkölcsi foglalkozások megjavítására mint legfőbb segédeszközök a presbyteriumok működhetnek közre a lelkész vezetése alatt; ezért nagy figyelemre kötelezi a lelkészeket, hogy presbyterekül vallásos, tiszta erkölcsi életű, egyházuk javát szívökön viselő tagokat ajánlanak gyülekezeteiknek megválasztásra.

2. A presbyterium — felosztván tagjai között a gyülekezetet — ügyeljen fel a hívek nyilvántartása mellett az egyesek erkölcsi életére. Ugy a hit- és erkölcsi élet tévelygőit, mint a keresztelezés-eketés-temetésnél a vallás áldását igénybe nem vevőket előbb a presbyteriumnak egy olyan tagja, kinek a tévelygőre legtöbb hatása remélhető, négy szemközt bizalmasan, jóakarattal figyelmeztesse helytelen — a református egyház tagjához méltatlan — magaviseletére; majd ha egynek szavára nem hajlanék a tévelygő: 2—3 presbyter esetleg az egyház köztagjai közül bizna meg erre a presbyterium 2—3 alkalmasnak ígérkezőt, kik atyafiságosan intenek, beszélnek rá a megjobbulásra; sikerrelenség esetén:

3. hivassék fel hivatalosan a teljes presbyteri gyűlésbe, s ott a lelkész és presbyterek közös munkája remélhetőleg jó útra vezetendi a tévelygőt, látva, hogy nem egy-két ember, de az egyház vezető egyénei mindannyian helytelenek, hozzá méltatlannak látják magaviseletét s atyai szelidséggel s testvéries jóindulattal veszik körül, hogy visszavezessék az egyház és társadalom tisztességben, becsületben álló tagjai közé.

Az újszövetség ugyan különösen a lelkésznek teszi kötelességévé az egyházi fegyelem gyakorlását, de mi a lelkészt, mivel az ő még legszelidebb figyelmeztetése is magán hordja személyiségénél s hivatali állásánál fogva a hivatalos jelleget, csak az utolsó ponton óhajtanók kötelezni az atyai böles és szelid térítő munká-

jára. Sokkal több sikert remélünk az első fokokon, ha a tévelygőt vele hasonfoglalkozásu s életmódu, de tisztas erkölcsi életű egyén illetve egyének tehát presbyterek veszik mint lelki segédorvosok kezelés alá. A lelkészben a tévelygő, vagy az egyházas, vallásos élet iránt közönyös tag mindig inkább itélő bíróját mint lelki atyját hajlandó látni, kinek kivált intő, dorgáló szava sokkal többször „megkeményíti“, semhogy engedékenységre bírja „a bűnnek csalárdsága által megragadott lelket. Nem is említve azt, hogy a lelkész vállairól így le lesz véve „a bűnhajhászó“ „kákán is göböt kereső“ vádja, maga a gyülekezet által előljáróul, felügyelőül tett egyén lesz hivatva kimondani a testvériesen figyelmeztető első szót a bűnösnek négy szemközt.

A lelkiekre- hit- és erkölcsi életre tartozó foglalkozásokra az egyházi törvények fegyelmi §§-aiban előirt büntetéseket mi nem látjuk helyén valónak alkalmazni, hanem erkölcsi ráhatással óhajtanók javítani azokat. Megvagyunk győződve arról, hogy a fegyelmi §§-ok alkalmazásával sem egyházunk fennmaradását, sem a tagok lelki üdvét soha biztosítani nem fogjuk, hanem biztosíthatjuk ha „követjük a békességre való dolgokat és egymásnak épületeire valókat“ (Róm. 14, 19.) és „intjük egymást minden szelidséggel és tanítással“ (2. Tim. 4, 2)

Ezt óhajtja elérni javaslatunk s azért azt elfogadásra tisztelettel ajánljuk az egyetemes lelkészi értekezlet szives figyelmébe.

1898. ápril. 20.

Gergely Károly,
Szél György,
Sátor Dávid.

Ezen javaslat a nagy-bányai ev. ref. egyházmegye 1898. ápril. 20-án tartott lelkészi értekezletén tárgyalatván, egészben elfogadtatott és az egyházkerületi értekezlet 20/897. számú végzésének kivánalmára tisztelettel beterjesztetni határozottatott.

Soltész János,
értek. elnök.

Körlevél és meghívó a tiszántúli ev. ref. egyházkerületi egyházi értekezlet tagjaihoz és barátaihoz.

Szeretett hitrokonok!

Az egyházkerületi Egyházi Értekezlet folyó évi május hó 11. napján tartott nagyválasztmányi gyűlésének megállapodásához képest, tisztelettel és bizalommal meghívjuk az Egyházi Értekezlet összes lelkészi és világi tagjait, valamint a tanárokat, tanítókat, általában minden buzgó hitrokonunkat, a Debrecenben ez évi szeptember hónap 7. napján leendő értekezleti közgyűlésre.

A szervezkedés óta, három ízben gyűlt össze rendes évi tanácskozásra Értekezletünk s mindannyiszor nyilvánvaló jeleit szolgáltatva annak a tapasztalatnak, mely szerint az evangéliumi hitélet ápolása s az áldozatkészség fokozása indokából nagy szükségünk van a társulásra, az egyesült erővel, önzetlen hűséggel és kitartással folytatott szellemi erkölcsi működésre, szóval egyházunk szent céljainak öntudatos megvalósítására.

Negyedik rendes évi közgyűlésünkön sem akarunk egyebet, mint folytatni a nemes buzgósággal megkezdett munkát, gondolkodni azokról, a melyek hazai és egyházi társadalmunknak javára, Krisztus országának terjesztésére és Isten dicsőségére valnak.

Szívből óhajtjuk tehát együttlátni Egyházi Értekezletünk minden más és érdeklődő tagját, hogy együtt buzdíttassunk az egymás hite által, mint élő tagjai annak a lelki országnak, a melynek Feje a mi Urunk Jézus Krisztus!

Kegyelem és békesség kívánásával vagyunk Debrecenben, 1898. augusztus hó 1.

Gróf Degenfeld József, **Kiss Áron,**
egyházkerületi főgondnok, világi elnök. püspök, egyházi elnök.

Tanácskozási ügysorozata a tiszántúli ev. ref. egyházkerületi egyházi értekezlet 1898. szeptember 7-én Debrecenben tartandó közgyűlésének:

Szeptember 7-én délelőtt 9 órakor istentisztelet a nagytemplomban. Predikátor Dr. Erdős József theol. akad. professor. Ezt követőleg közgyűlés a főiskolai díszteremben a következő ügyrenddel:

1. Elnöki megnyitó beszéd.
  2. A nagybányai ev. ref. egyházmegye lelkészi értekezletének javaslata az egyházi fegyelem gyakorlásáról.
  3. Az egyházi adózásról szóló reformjavaslatra vonatkozólag bizottsági jelentés.
  4. Indítvány és indoklás az egyházi statistikáról Bartha Béla dr. értekezleti jegyzőtől.
  5. A diakonissa-képző intézetre vonatkozólag nt. esperes urak és a debreceni presbyterium nyilatkozata.
  6. Az alapszabályok revíziója tárgyában bizottsági javaslat.
  7. Az irodalmi szakosztály véleményes jelentése Bartha Mór, Nagy Lajos és Bartók Jenő dr. lelkészek indítványáról.
  8. A nevelésügyi szakosztály véleményes jelentése a Szatmárott felállítatni tervezett tanítónőképzede felől.
  9. Az egyháztársadalmi szakosztály megalakulásáról jelentés.
  10. Az egyházkerületi egyházi értekezlet és az egyes lelkészi értekezletek tagjainak viszonyáról és jogairól bizottsági vélemény.
  11. Jelentés a tagok létszámáról s a pénztár állapotáról.
- Előzőleg szeptember 6-án délután 4 órakor előértekezlet s a nagyválasztmány ülése a főiskolai tanács-teremben.
- Indítványok a közgyűlés ideje előtt 8 nappal, írásba foglalva az elnökségnél bejelentendők.

Nyílt levél a szerkesztőhöz.

Nagytiszteletű Szerkesztő úr!

B. lapja 30-ik számában olvasom, hogy nagyszerű ujjongással választott lelkésztársunk, *Dávid Sándor* mily lélekemelő örömmünepélylyel lön hivatalába beiktatva. Mig ezt jóleső örömmel veszem tudomásul, nem hagyhatom szó nélkül, hogy azon a templomi, tehát istentiszteleti ünnepélyen az arra hivatalból jogosított, sőt elkötelezett lelkészi személyiségeken kívül más nem hivatalos s így nem jogosított egyének p. o. a főbíró is beszédet mondtak, vagyis az istentiszteleti aktus lefolyásába tényleg befolytak. Nem pedig azért, mert bárminő vonatkozású és természetű ünnepélyeink legyenek is a mi templomainkban, azok azért istentiszteletére rendelt helyek, hol a közönségnek csak hallgatnia és — eltekintve a közönségtől — nem fungálnia kell. Különböztetve templomainkat lassankint profanizáljuk s előbb-utóbb szót fog kérni magának fű-fa a közisten-

tiszteleten is, mint valamely községi közgyűlésen. Jó lenne talán az ily abususokra a felsőbb hatóságok figyelmét felhívni. Kiváló tisztelettel vagyok:

Gebe, 1898. július 25.

Szigethy Gyula,
lelkész.

A D A T O K

a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében lévő egyházak történetéhez.

62. Az apai ev. ref. egyház vázlatos története.

Az apai ev. ref. egyház alakulási ideje bizonytalan. Hogy mindjárt a többi körülfekvő községekkel egyidejűleg, tehát elég korán reformáltatott, azt részint azon körülményből gondolhatjuk, mert Szinér-váraljához közel van s így azzal egyidőben fogadhatta el a tisztított vallást, részint a torony homlokán levő feliratoskö szövegéből. Mivel a körüllevő helységek Erdősi Szilveszter Jánostól reformáltattak, hihetőleg Apa község ev. ref. egyháza is őt tekintheti megalapítójának.

A legrégebb emlék a nagyobbik harang, a melyen a következő felirat van: „In der ere Gottes bin ich Durchs feur gellossen. Georg. Vierd in Eperjes. Gose mich. Anno Domini MDCXXXIV.“ A harang mintegy négy mázsás. Nagyságával még nem bizonyítja, hogy öntése idejében az egyház vagyonos, erős lett volna. Hogy ez egyház ez időben reformált volt, azt bizonyítja az egyházmegyének egy jegyzőkönyve, mely 1621-ben Czeglédi Istvánt mint apai lelkészt említi.

Egy másik régi emlék még a tornyon levő felirat, mely a következő: „Proverbia XVIII, 10. Ut turris fontis est nomen Jehovah. Ex sumptibus Eccl. Apae absoluta. Pastor Valentin. Szalkai. A. D. MDCXL.“

A torony a góth építészek hanyatló korszakára vall építési modorával is. Hatalmas, koloszszerű méreteivel (falai két méteres vastagok) bizonyítja, hogy ez egyház az építés idején vagyonos és erős volt, mert ilyen építvényt egy, csak még fejlődő egyház létre nem hozhat.

További adat történetére nézve nincs az 1723-ik évig. Ugyanis ez évből van az egyháznak egy a vármegyéhez intézett folyamodványa, melyben az 1715. évben a tatárok által felégetett torony és templom kijavítási költségeinek fedeztetése céljából eszközöndő kéregetésre kérnek felhatalmazást, melyet lázari Erős László vármegyei nótárius engedélyezett is. E kéregetés eredményre is vezetett. A torony leégetett fatetőzete helyett, hogy „azt tatárcsordák fel ne égethessék“ téglát tetőzetet raktak fel a torony falaira. A tatárcsordák mindez ideig elmaradtak, de a téglát tetőzet által kitétetett a torony a gyakori romlásnak, miután az oldal-falak nem állanak fedél alatt.

Az egyház anyakönyve kezdődik az 1782-ik évben, jegyzőkönyve az 1847-ik évben.

Az 1800-ik évig még egy esemény van feljegyezve. Ugyanis 1800 Maius 25-én délelőtt tartotta beköszöntő beszédét remetei Dohi Sámuel lelkész nagyközönség jelenlétében. Alig hogy kivonultak a templomból, egy hirtelen támadt záporfelhőből villám csapott le a toronyba, lehordván annak egyik szegletéről a faragott köveket, mintegy három ölnyire, mely aztán téglával rakatott fel.

Az egyház későbbi története az építkezés körül forog. 1806-ban a templom mennyezete újonnan elkészített és megfestetett. 1808-ban a papház fedetik.

1810-ben Szenicei Gáspár Antal egy szép faragványu kö úrasztalát készíttetett, habár az évszám, mely rajta bevésve van, korábbi származását hirdeti. Ugyanezen évben a község a koresmáltatási jövedelem egyharmadát az egyháznak ajándékozta.

1811-ben szőlő-hegyet vesznek 242 frtért, a templomban karzatok megfestetnek 110 frtért, és egy orgona készíttetik 250 frt költséggel. Ez évben gondnok volt Kis Kató János, kinek szorgalmát az akkori jegyző-könyv különösen kiemeli.

1822-ben a templomot zsindeleyezték és 1827-ben tanítói lakot építtetek. 1834-ben a hivek közadakozásból egy harangot öntetnek 300 frtért.

A templombeli kőkathedrát, mely meglepően szép és ügyes mesteri kézre valló kőfaragó munka, mint az oldalán levő felirat bizonyítja: „Nemes Erdélyországban Dobokamegyében, Bádokban lakó nemes és vitézlő Dezsi Mezei Sámuel aranyos-medgyesi udvar bíróságában házas társával Derzsi Sárával csináltatták Istennek dicsőségére 20 Március 1759.“

Az előbbi orgona helyett egy másikat készíttetek 1848-ban és a templom keleti részén helyezték el 450 frt költséggel. Ez orgona gyakori javításra szorult, mert 1857-ben 306 frt költséggel javított. 1865-ben ismét javították s a templom nyugoti részébe áthelyeztetett. 1870-ben és 1891-ben ismét sok költséggel javították.

Az 1864-ik évben épült fel a mai iskola és tanítólak. Az 1864-ik évben a szószék fölé egy dúsaranyozású korona tétetett 160 frt költséggel. Az 1868 és 9-ik években építtetett a mai tágos lelkészi-lakás. Az 1879-ik évben új temető nyíttatott s az 1883-ik évben magtár alapíttatott, mely az 1896-ik évben áll 312 véka gabonából és 163 véka búzából.

Az 1888-ik évben a templom életveszélyessé vált roskadozó állapota miatt közigazgatási hatóság által bezáratott és az iskolában tartatott az istenitisztelet az 1889-ik év végéig, a mikor az kijavíttatván az istenitiszteletre alkalmassá tétetett s padolata faragott kövekkel kirakatott.

Az 1892-ik évben a torony kijavítására ezer forint tökesegélyt nyújtott az egyházkerület. Az 1895-ik évben a papi- és tanítói-lak bezsindeleyeztetett, költségét az egyháztagek ajánlották meg. Az 1896-ik évben a torony kijavíttatott az 1000 forint tökesegély felhasználásával s az egyháztagek 600 frtnyi adakozásából.

Az 1895-ik évben a községben állami iskola állíttatván fel, az egyház iskolája megszűnt.

Az apahegyi leány-egyház az 1883. évig az anyaegyház gondozása alá tartozott s miután saját iskolát épített, saját belkörü intézkedési joggal felruházva, az anyaegyház gondozása alól kivonta magát.

Az egyház történetén révedező tekintetnek lehetetlen meg nem állapodnia azon a huszonkét évig tartó szomorú korszakon, mely az 1873-ik évvel kezdődött. A hivek egy része és a lelkészek közötti örökös viszály és szakadatlan egyenetlenség megtermette gyümölcseit. Az egyházban folytonos bomladozás, az épületek elhanyagolása, a szétzúllás stádiumába juttatták az egyházat. Vajha e szomorú korszak soha föl ne merülne többé ez egyházban, hanem régi multjához hiven haladna a megújulás és erősülés útjain.

Az apai egyházban lelkészek voltak:

Czeplédi István 1621-től
Helmeczi L. Pál 1630-tól
Varannai János 1632.

Szalkai p. Bálint 1635. Ennek idejében épült a torony.

Zelizi János 1644.

Bogáti Pál 1647.

Pásztói Gergely 1650.

Békési Bajkó Márton 1687.

Diószegi Sámuel 1692.

10 Bányai György 1707.

Horváth István 1728.

uzoni Barta István 1731.

Viski István 1739.

Vásárhelyi Sámuel 1747.

Bora Gábor 1776.

Főző József 1782. Ennek idejéből kezdődik az anyakönyv.

Böszörményi Ferenc 1786.

Márkusfalvi József 1787.

Remetei Dohi Sámuel 1800.

20 Kis Mihály 1806-től (Esperes volt)

Szarvady József 1819.

Melegh József 1847.

Gyarmati Gábor 1851.

Szabó Lajos 1857.

Mártha Pál 1859.

Soltész János 1862.

Szabó Lőrincz 1872.

Bartha Mór 1889.

29 Papoleczy Zoltán 1895-től.

Tanítók voltak:

Szentgyörgyi Demeter 1622-től

Németh Sebestyén 1625.

Báthori B. István 1627.

Jánki Márton 1628-től

Radnóti Miklós 1628-től

Apai b. Mátyás 1629-től

Kolosi P. Dániel 1631.

Pampolai P. Pál 1635.

Csomaini Bálint 1637.

Némethi János 1641.

Diószegi Mihály 1644.

Szentesi Mihály 1646.

Széntelki Pál 1647.

Szentmiklósi Márton 1649.

F. Bányai Márton 1651.

Lisznyai István 1652.

Szalontai János 1653.

Gyalakuti János 1656.

Kecskeméti János 1660.

Helmeczi K. György 1682.

Hidvégi Ferenc 1686.

Szeredai János 1695.

Németi István 1698.

Zsarolyáni Sámuel 1706.

Zsarolyáni István 1707.

Besenyői Sámuel 1724.

Németi József 1726.

Sülhi Gergely 1733.

Magyari János 1735.

Deák János 1782.

Incze István 1791.

Bányai Mihály 1812. (Első orgonista).

Bakos János 1813.

Tegze Pál 1815.

Bakos János 1816.

Tegze Pál 1817.

Bene László 1828.

Árokháti István.
 Polyák László.
 Asztalos Pál.
 Batizi János 1845-től.
 Mándi György 1852.
 Baló András 1860.
 Szabó Albert 1870.
 Bozsó István 1874.
 Acs János 1877.
 Albert József 1880.
 Anyós Miklós 1881.
 Peleskey Dániel 1889-től 1895-ig.

Az 1895-ik évben Apa községben állami iskola szerveztetvén az egyházi-tanítóság beszünttetett.

Jelen egyház-történetet készítette

Papolczy Zoltán,
 ev. ref. rendes lelkész.

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Tájékoztató a debreceni ev. ref. főiskola akadémiai hallgatói részére.** A beiratás ideje az akad. tanszakokon szeptember 1—8 napja. A tanév szeptember 9-én d. e. 9 órakor a főiskola imatermében tartandó ünnepélyes istentisztelettel nyílik meg, mely után az akadémia igazgatója székfoglaló beszédet tart. *Javító és pótvizsgálatok* végett szept. 2. déli 12 óráig kell jelentkezni az illető dékáni hivatalokban; magok a vizsgálatok szept. 3-án tartatnak. *Alapvizsgálatok* iránt a kellőleg felszerelt kérvényeket úgy a hittan-, mint a joghallgatók szeptember 4. délig nyújthatják be a dékáni hivataloknál. Ugyanezen határidőig adandók be az államvizsgálatok iránti kérvények is. A jogi alap- és államvizsgálatok, valamint a theol. alapvizsgálatok szeptember 5-én kezdődnek. A theol. kar dékánja: Csiky Lajos; a jogi karé: dr. Bartha Béla. Az akad. igazgatója: dr. Kovács Sándor jogtanár.

— **Értesítés az 1898—99. tanévre vonatkozólag.**

1. Az 1898—99-iki tanév ünnepélyes megnyitása szeptember hó 11-én, vasárnap d. e. 11 órakor lesz a fakultás épületének dísztermében. 2. A felvételtel való folyamodványok érettségi bizonyítvánnyal, illetőleg annak hitelesített másolatával, vagy leckekeönyvvel (index), hitelesített adókönyvi kivonattal és családi értesítővel felszerelten és a fakultás igazgatóságához címzetten f. é. augusztus hó 20-ig küldendők be. Később érkezett folyamodványok nem vétetnek tekintetbe. A folyamodványok felzetén megjelölendő a folyamodók lakása és utolsó postája. A folyamodók a beadásra kitűzött határidő után 8 nap alatt értesítetnek folyamodványaik miként történt elintézéséről. A volt növendékeknek, a mennyiben nem állami jótéteményesek, elég csak levélben jelentkezniök. Az állami jótéteményeseknek évről-évre kell folyamodniok, a 2. pontban megjelölt módon szerelve fel folyamodványaikat s azokat a Nagyméltóságú Vallás- és Közoktatásügyi miniszter úrhoz intézetten a fakultás igazgatóságához kell beküldeniök. A ki azonban aug. 20-ig nem jelentkezik, vagy nem folyamodik, eltávozottnak tekintetvén, helye mással töltesse be. 3. A jövő 1898—99-iki tanévre a fakultás Mélt. Elöljárósága a theologus ifjak felvételét illetőleg f. é. máj. 12-én tartott gyűlésében a következő határozatot hozta: A hittanhallgatók közül a stipendiumban részesülők csak a 80—50 frt díjfizetők közé vehetők fel, míg a többiek — valamint az újonnan

jelentkezők is — a 80—25 frtot fizetők közé. A theologus ifjakért az egyetemi tandíjat a fakultás fizeti. A hittanhallgatók részére tizenöt 100—100 frtos és egy 90 frtos ösztöndíj, továbbá a légáció jótéteménye helyzetetik kilátásba. 4. A bölcsészethallgatók évi 150 frtos rendes, illetőleg a régi növendékek 100 frt kedvezményes díj fizetése mellett vétetnek fel. Az ellátási díjat három egyenlő részben (szept., január és április) kell fizetni; de indokolt kérelemre az intézet igazgatója havi díj-fizetést is engedélyezhet. 5. Beiratáskor minden egyes felvett növendék kivétel nélkül 10 forint beiratkozási, felszerelési, könyvtári stb. díjat tartozik fizetni, mely fizetés alól felmentés senkinek sem adatik; végül az intézeti törvények 1 példányát tartozik megvenni (20 kr.) 6. A beiratások a jövő tanévre szept. 7 és következő napjain lesznek. 7. A bennlakásra a felvett ifjak szeptember 6-tól kezdve jöhetnek. A táptintézetben a főzés szept. 7-én kezdődik. Szeptember 6-ika előtt senki bennlakást és szeptember 7-ike előtt senki kosztot az intézetben nem kaphat még külön kérelemre sem. Az internátusi ellátás lakásból, fűtéssel és világítással s étkezésből, — reggeli, ebéd s vacsora — áll. 8. A theologiai alap és lelkészsképesítő vizsgák (kápláni és papi vizsgák) szeptember 8—10 napjain fognak megtartatni. E vizsgákra a jelöltek szeptember 7-én, illetőleg a papvizsgát teendők szeptember 8-án tartoznak a fakultás igazgatójánál jelentkezni, nála okmányaik (indexeket, illetőleg első papi vizsgai és szolgálati bizonyítványaik) bemutatni és a képesítő vizsgák jelöltjei vizsga-díj címén személyenként 5—5 frtot s a kiállítandó bizonyítványért külön 2 frt 50 krt lefizetni. 9. A javító- és pótvizsgálatok a beiratások ideje alatt, szeptember 7—10 napjain lesznek. Az ezen napokat elmulasztók csak a tanári kartól külön kért és teljesen indokolt kérelemre nyert engedély mellett tehetnek később szigorlatot; de a míg szigorlataikat sikeresen le nem tették, semmiféle intézeti kedvezményes jótéteményben nem részesülhetnek. 10. Esetleges tudakozódások a theologiai fakultás igazgatójához intézendők (Kolozsvár, Külmagyar-utca 1.)

— **Áldásos hagyomány.** Épen e napokban érkezett meg a nagykállói ev. ref. egyház előjáróihoz a kir. járásbíróóság végzése, mely arról értesít, hogy a b. e. Orbán Kiss Sára úrnő, Nagy János debreceni ügyvéd s nagykállói földbirtokos elhunyt neje, tekintélyes vagyonának egy jelentékeny részét, — mintegy 8—10 ezer frtot — végrendeletileg a nagykállói ev. ref. egyháznak hagyományozta oly módon, hogy a hagyomány fele részének kamata a férj — Nagy János halála után azonnal a szegény gyermekek felruházására s iskolai könyvekkel való ellátására fordíttassék; másik fele része pedig, tehát 4—5000 ezer frt, mindaddig tőkésítendő, míg a tőke 20,000 frtra nem növekedik, mikor is a kamatokból 200 frt a nagykállói ev. ref. egyház lelkészének, — 100—100 frt pedig egy-egy reform. tanítónak a fizetéséhez csatoltassék, hogy ez által a reform. magyar egyház papjának s a reform. magyar iskola tanítójának, e helyen való könnyebb megélhetése s a nagykállói ev. ref. egyház fejlődése, virágzása, a távoli jövőben is biztosíttassék s az ev. ref. egyház kebelében a szeretet munkája a szegény és árva gyermekekkel szemben gyakoroltassék. Így örököltette meg nevét s áldott emlékezetét Orbán Kiss Sára, Nagy Jánosné úrnő a nagykállói ev. ref. egyház évkönyveiben és életében s lett a sok dicső emlékü alapítók között a legnagyobb jöltevője a nagykállói ev. ref. egyháznak; így lesz igazán áldott az emlékezete.

— **Fognak a theologusok külföldön is!** Így p. o. az rég tudva van már, hogy a 3 német schweizi egyetem közül *berni* és *zürichi* theologiai fakultásokon évek óta alig-alig akad néhány lelkész-növendék. De a *báseli* fakultás legalább még eddig eléggé látogatott volt. Az utolsó esztendőben azonban a theologusok száma itt is leapadt. Ugy, hogy ma a statisztika ez: *Baselben* volt összesen 50, *Bernben* 26 és *Zürichben* 17 theologus. A 3 egyetemen tehát a theologusok száma együtt: 93. — Érdekes, ha e számmal szemközt állítjuk az ugyanazon fakultásokon működő theologiai professzorok számát. A *baseli* egyetemen tanít összesen 17 tanerő (7 rendes, 1 rendkívüli professzor és 9 privát docens); *Bernben* 5 és *Zürichben* 11 (7 rendes tanár és 4 privát docens). A theologiai tanerők összes száma tehát e 3 egyetemen: 33; vagyis, ha az átlagos számot keressük, egy-egy tanerőre nem jut 3 növendék.

— **Meddig munkaképes a professzor?** Régente Franciaország a többek között arról is nevezetes volt, hogy a közpályán működő férfiakat 50 esztendőskorukban feltétlenül nyugdíjba küldötték s állítottak a helyökbe fiatal erőket. S tagadhatatlanul voltak, sőt vannak máig is, a kik ezt a szokást nemesak helyeselték és helyeslik, de határozottan vitatják, hogy Franciaország az ő „intellectuális frissességét” ennek a rendszernek köszönheti. Mi ugyan a magunk részéről ezt az „intellectuális frissességét” mindig gyanakodva vesszük s p. o. a miniszterváltozások gyors tempójában kissé felhődzve tapasztaljuk. Ám Oroszország az ő rokonszenvét a „grand nation” iránt e téren sem akarja megtagadni; mert, a mint olvassuk, itt az a szokás, hogy a professoroknak, ha hivatalukban 25 évet eltölttek, a népnevelés minisztere által katedrójukon újból meg kell erősíttetniök, különben pedig mehetnek pensióba. Ennek az atyai gyöngéd gondoskodásnak (!) esett most áldozatul *Dr. Volek*, a semita nyelvek kitünő tanára a dorpáti egyetemen. Disze volt ugyan annak az egyetemennek s tanítványai valósággal rajongtak érte; de hát . . . az „ideje kitelt”, kezébe adták az obsitot, — mehet! A „politikai szempontok” Muszkaországban elébbvalók a tudomány érdekeinél is!

— **A jó öreg „Religio.”** Soh' se kérdezd, jámbor olvasó, hogy miért „jó” és miért „öreg”. Elégedjél meg vele, hogy ilyen. S mint ilyen, nekünk felettébb tetszik. Ugy vagyunk vele, mint azokkal az emberekkel, a kiket hasonlóképpen „jó öregeknek” nevezünk. Sok mondani valójok van rendszeren az ilyen embereknek s jóízű naivitás beszédökben az az attikai só, mely az unalmasság ellen őket még akkor is biztosítja, ha komoly emberekkel kerülnek szembe. Néha aztán zsörtölnek, zúgolódnak, feddőznek, dörögnek is, de ezt tőlök senki rossz néven nem veszi, még csak nem is neheztel miatta . . . hiszen már a régi világ tudta, írja fel is jegyezte, hogy a „jó öreg” egyébre sem képes, vagy ezentúl legfeljebb is csak mesemondásra. Mesél eleget a „Religio” is; s mi e meséket őszintén megvallva el is olvassuk, meg is hallgatjuk! S vajjon miért is ne? Bölesebbek ugyan semmiképpen nem leszünk ez avas és naiv beszédek által, hanem az bizonyos, hogy azokat olvasva nem egyszer jókedvre derülünk. *Canis mater!* ez már csakugyan jó! Még a fogait is mutogatni szeretné; be kár, hogy belőlök csak a zápfogak maradtak meg! Ezek már nem harapnak, hanem legfeljebb is csak kérődzésre jók. Hogy meg *Juhász Lászlót* per „Laci öcsém” emlegeti? Ugyan . . . ugyan, ki veané ezt rossz néven!? „Jó”

is, „öreg” is a „Religio” s annyi kegyelettel mindenestre vagyunk iránta, hogy e szellemes mondásán ne vessünk. A „jó öregek” örülni szoktak az ilyen felültetéseknek. — Tehát: ne vessünk!

— **Az opium, mint China veszedelme.** *Voskamp* berlini missionárius a „Reichsboten” 112-ik számában szörnyűséges dolgokat ír arról a lassú, de biztos öngyilkosságról, mely a boldogtalan chinai népet az opium hova tovább, mind nagyobb arányokat öltő használata folytán halálos veszedelemmel fenyegeti. China, úgymond, kihál és elpusztul az opium miatt. Mint valami áradat, mely halált és romlást okoz, hatolt be az opium immár a hatalmas keletázsiai birodalom legfelreesebb zugába is. *Futschau* városában magában 1000 bejegyzett opiumbarlang van. Minden nagyobb faluban és városban több az opium-, mint a rizskereskedő. Némely provinciában a 20 éven felüli férfiaknak 80—90, az asszonyoknak 50—60 %-a szívja az opiumot; sőt immár a gyermekek is hozzászórtak ennek a rettenetes méregnek az élvezetéhez. Az anyák bágyadtan fekszenek az égő opiumlámpák körül, belelelik a mérges füstöt s ha az ártatlan csecsemők nyugtalanok, vagy éppen sírni kezdenek, a mérget az anyák ezeknek a szájaeszkáiba fújják, míg . . . elcsendesednek. A nagy szükséglet folytán, hova-tovább mind többen vetik magukat az opium termelésre; szaporodnak az opium- s fognak a rizstáblák. S a mi a legszomorúbb, vannak európaiak, kik az opiumszívást önzésből mentegetik. A honnan a kínaiak az opiumot közönségesen nem is nevezik másnak, mint: „Jézus-méregnek!”

— **Comenius szobra Lissában.** (Posen) Az ottani unionált református-evangélikus gyülekezet régidő óta foglalkozik azzal a tervvel, hogy az iskolák nagy mesterének szobrot emel. E célra nevezett gyülekezet már igen szép összeget rakott egybe, azonban arról győződtek meg, hogy ha a nagy ferfiu egyéniségéhez méltó emlékmű emeléséről van szó, akkor az összegyűlt alaptőkét még sokkal kell szaporítani. Azért tehát most nevezett egyházak presbiteriuma egy meleg hangu felhívást bocsátott ki a melyben Comeniusnak „minden országban és minden körökben” található barátait adakozásra szólítja fel, megjegyezvén, hogy a nagy ember nemesak az övék volt, hanem egyszersmind minden hitfelekezeté s így méltó arra, hogy az emléke megörökítésére indult mozgalom internationalis és interkonfessionalis jellegű legyen. Itt említjük fel azt is, hogy a heidelbergi egyetem az 1799. január 28-ikán született s az ottani egyetemen 2 ízben is tanároskodott *Rothe Richard* legközelebbi születésnapján, a híres theologus emlékére ünnepélyt rendez.

Egy és ugyanazonos-é az úgynevezett „szombatosok” felekezete a zsidó hitfelekezettel? Lapunk egyik barátja és olvasója intézi hozzánk e kérdést s mi a választ röviden bár de készségesen megadjuk a következőkben: **nem egy!** A szombatosok mindjárt a reformáció utáni időkben kezdenek feltűnedezni; 1530 körül Csehországban, majd Sziléziában Lengyel- s Oroszországban is. Angliában legelőször a *quákerek* közül válnak ki s mint „keresztény zsidók” a 17-ik században átjönnek Németországba is. Hitvallásokra és a zsidóktól való különböző voltokra nézve teljesen jellemző a mit felőlük *Dr. Kohn Sámuel* ír, hogy t. i. „a Jézust megváltónak elismerik ugyan és mint idvezítőben hisznek benne; de megülik a szombatot, szigorúan ragaszkodnak az ó-szövetség étkezési törvényeihez sőt megtartják a körülmetélést is.” Voltak szombatosok

Magyarországon is; nevezetesen Erdélyben, *Böröd-Ujfaluban*. Keletkezésük ideje a nagy unitárius viták idejére tehető s a *Dávid Ferenc* hitvallásánál nemcsak cronológiai, hanem confessionális összefüggésben is áll. De ezek már csak voltak „szombatosok„ („Subbotniki“) mert a legújabb időben, nevezetesen a 70-es évek elején tényleg és valósággal zsidókká lettek. Körülbelül 150 lelket számlálnak; s 1886-ban állami segélyben is részesültek. Igaz, hogy körülbelül 5 vagy 6 szombatos család nem tért át a zsidó hitre, hanem még mindig állhatatosan ragaszkodik régi vallásához, de ezeket immár felekezetnek mondani nem lehet. Bővebb tanulmányozásra ajánlhatjuk: Dr. Kohn Sámuel nagy művét a „szombatosok“-at. Megjelent Budapesten 1889. az Athenaeum kiadásában.

— **A sajtó és erkölcsiség.** Rendesen karöltve járnak. Ha az egyik biccent, sántikál a másik is. Valószínűleg ezt érezte a böles *Sokrates* is, mikor egy alkalommal az „írás mesterségét“ haragjában az „elme metelyének“ mondotta. Az is valójában, ha a toll oktalan emberek kezébe kerül; de áldás az írás, ha írója erkölcsi alapon áll. S ezen állanak kétségtelenül azok a derék férfiak, kik *Drezdában* az erkölcsiség emelésére társaságba állottak s az utolsó esztendőben a nép között, évkönyvek tanúbizonysága szerint 42,000 hasznos iratot terjesztettek el. Bizony a Várkonyi-féle szociális szennyíratok hatását a magyar kormány is sokkal biztosabban ellensúlyozhatná, ha az olyan igénytelen vidéki sajtókat támogatná, melyek a nép valláserkölesi érzékét ébren tartani igyekeznek s bár küszködve, folyvást a keresztyén és nemzeti erények tüzeit szitogatják.

— **Hányan olvassák és ismerik nálunk a bibliát?** E kérdésre bajos volna hamarjában feleletet adni. De mégis aligha nem könnyebb, mint az ellenkezőre, hogy t. i. hányan *nem* olvassák és hányan *nem* ismerik? Mindennek a dacára is azonban rengeteg nagy azoknak a száma, kik erről a szent könyvről, ahol csak tehetik, bírálatot mondani merészkednek. S ez az, a mi korunkat felettébb jellemzi s bennünket nem egyszer bosszúsággal tölt el. Hiszen ha valaki, tegyük fel *Darvín* vagy *Shakespeare* felett akarna kritikát mondani s közben arról győződne meg, hogy „nini ennek az atyafinak még csak homályos sejtelmé sincs azokról az elvekről és dolgokról, melyek *Darvint* vagy *Shakespeare-t* jellemzik s így valószínű, hogy műveiket őt sem olvasta“: azt az atyafit menten kikacagnók s nyugodt lelkiismerettel oda küldenők, hol az emberek bolond gombákkal is beérik. Ez feltétlenül így len e s jól is lenne, mert az efféle szélhámosokat komolyan venni elvégre sem lehet. Csak a bibliai ismeretek azok, melyekkel szemben nem igen finnyáskodunk. Sokszor egész társaságok akeptálják a legbodorabb állításokat s tünni kénytelenek a legotrombább támadásokat is csak csak azért, mert annak a társaságnak talán egyetlenegy tagja sem ismeri a bibliát. Így állván a dolog, mi csak méltányolni tudjuk *China* azon eljárását, hogy ott a legutóbbi időben a biblia azon könyvek sorába vétetett fel, melyeknek tartalmát mind azoknak ismerniök kell, a kik *állami szolgálatba* akarnak lépni. Hogy pedig ismerik-e? Arról az illetőknek nyilvános vizsgákon kell számot adni. A legutóbbi ilyen vizsgán, melyre 10,000 ember jelentkezett, a feladott kérdések egyike ez volt: „Mit tudsz az özönvíz által elpusztult világnak Nőé és családja által történt újabb benépesedéséről?“

— **A szászországi egyházi értekezlet.** Ha nem tudnók, hogy külföldi testvéreink bennünket magyarokat

észrevenni bizony nem igen szoktak, szinte kísértetbe jönnénk azt mondani, hogy az eszmét ilyen értekezlet alakításához szászhítsorsosaink tőlünk magyaroktól vették. Így azonban csak annyit jegyzünk meg, hogy bizonyos rokonvonásokat látunk a mi kerületi egyházi értekezleteink és a szászországi egyh. értekezlet között. Tagjai lehetnek mindakettőnek lelkészek és világiak egyaránt s ennek, mint amazoknak célja: a protestáns egyházi élet munkálása a *reformatio alapelveinek szigorú s minden irányu kiható érvényre juttatása által*. E célra a szász értekezlet gyűléseket, nyilvános felolvasásokat tart s igénybe veszi a *sajtó* kooperálását. A program alaptételeiről itt nagyobb részletességgel nem szólnok, hanem azt még megjegyezzük, hogy a mozgalmat bizonyos *szabadabb* szellem irányítja s nemcsak a lelki pásztorral szemben akar a tudományos és praktikus élet minden terein teljesen fesztelen mozgást biztosítani, hanem különös gondot fordít arra is, hogy a tudomány a gyülekezeti életben is mindenütt örtüzei legyenek. Érdekes s talán a szabadabb szellem az oka annak, hogy a „Allg. Ev. Luth. Kirchenzeitung“ iránta bizonyos ellenszenvvel viseltetik.

— **A római katolikus egyházzal kacérkodó rituálizmus.** Pár évvel ezelőtt azt irtuk volt e lap hasábjain vagy talán az „Uj Óramutató“-ban, hogy feltétlen ragaszkodást, tiszteletet és állhatatosságot kell tanusítanunk egyházunknak nemcsak hitelvei, hanem külső liturgikus traditiói s szászados szokásai iránt is, mert népünk *javarészét* még ma is bizonyos határozott öntudatra valló olyan konservativizmus jellemzi, mely ott ahol vallásos dolgokról van szó, minden újítástól ösztönszerűleg irtózik. Mint az „Englisch Churchman“ írja: ez a sok tekintetben indokoltnak s hasznosnak is nevezhető conservativizmus nem halt még ki teljes mértékben Anglia protestánsaiból sem s hogy sokszor mennyire érzékeny az, arra tanúságos lecke a következő epizód: valami *Lower Giuting* nevű egyházközösségben régóta viszálykodás van a lelkész és gyülekezete között, minek oka és eredete az, hogy a lelképásztor hivatalba lépésétől kezdve bizonyos rituális újításokat honosított meg saját szakállára s minden confessionális elv és traditio félredobásával. Ezek az újítások azonban az egyháztagnak lelkében oly ellenszenvet szítottak, hogy áldástalan harc után a 150—200-ra tehető gyülekezeti tagok száma 2, mondd: *ket-tőre* olvadt le s a többiek papnak, ekklezsiának hátat fordítanak. Ez aztán természetesen elég különös situációt teremtett; de az ostor istenigazában még csak ezután esattant! Az illető egyház ugyanis temploma javítására még az előbbi lelkész idejében kölcsönt vett volt fel, a mit évről-évre törleszteni kellett, törlesztettek is rendesen, míg az új próféta a viszonyokat modern reformjaival teljesen fel nem forgatta. Mikor azonban a gyülekezet immár csak két szál emberből állott, beütött a csőd s a hajdani virágzó kis egyház sequestrum alá került. Memento!

— **A „Vasárnapi Ujság“** július 31-iki száma 22 képpel s a következő tartalommal jelent meg: „Russek Antal“ (arcképpel). — Költemények: „Alkony“. Inczedy Lászlótól; „A nap“ Fehér Gézától. — Regénytár: „Dáma“. Történeli körkép. Irta Baksay Sándor (Kimmach László eredeti rajzaival.) „A kétlábú farkas.“ Orosz regény. Irta Karazin Nikolajevics Nikolaj. Oroszból fordította. Ambrozovics Dezső. (képekkel). „János regénye.“ Elbeszélés. Irta Pásztói. — „Portorikó sziget és fővárosa“ (képekkel), „A Bourgogne elsüllyedése“ (képpel). „Báró Ambrózy Lajos emlékirataiból“. — „Don Karlos és fia“ (arcképekkel). — „Képek a háboruból“ (képekkel: 1.

Minisztertanács Washingtonban Mac Kinley elnöke alatt, 2. Miles tábornok, az amerikai hadsereg főparancsnoka: 3. Táborozás Kuba szigetén, stb.) — „Az ezredévi emlékünnepe hét emlékműve“ (képekkel a pusztaszeri, brassói, dévényi, munkácsi, pannonhalmi, zimonyi és zoborhegyi ezredévi emlékekről Erdélyi legújabb fölvételei után). — Irodalom és művészet, Közintézetek és egyletek, Sakkjáték, Képtalány, Egyveleg, stb. rendes heti rovatok. A Vasárnapi Ujság előfizetési ára negyedévre 2 frt, a „Politikai Ujdonságok“-kal együtt 3 frt. Megrendelhető a Franklin Társulat kiadóhivatalában. (Budapest IV., Egyetemucca 4. sz.) Ugyanitt megrendelhető a „Képes Néplap“, legolcsóbb újság a magyar nép számára, egész évre csak 2 frt 40 kr, félévre 1 frt 20 kr.

TARTALOM-JEGYZÉK: Egyház és erkölcs. János kollega. — Tárca: Elaboratum a nazarénus mozgalmak elfojtásához. Szigethy Gyula. — Néhány őszinte szó a mi liturgiánkról. Judex. — Tanügy: A magyar református népiskolák államosítása. Vincze József. — Közéletünk: Javaslat az egyházi fegyelem gyakorlásáról. Soltész János. — Körlevél és meghívó. Kiss Aron, Gróf Degenfeld József. — Nyílt levél a szerkesztőhöz. Szigethy Gyula. — Adatok a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében lévő egyházak történetéhez: 62. Adatok az apai ev. ref. egyház vázlatos történetéhez. Papolczy Zoltán. — Különfélék.

Felelős szerkesztő: **SASS BÉLA.**

Szerkesztő-társak: **Eröss Lajos** és **Bartha Béla dr**

Pályázat.

Fehérgyarmaton (Szatmár m.) ev. ref. segédlelkész-tanító kerestetik.

Fizetése: 500 frt, 3 öl kemény tűzifa, 6 köböl búza, minden tanítványtól egy csirke vagy 20 kr, egy szobából álló lakás.

Kötelessége: tanítja a II-ik elemi vegyes osztályt, lelkész akadályoztatása esetén és a hora canonicán lelkészi szolgálat.

Ha segédlelkész nem pályázik, akkor okleveles tanító vagy tanítónő választatik a II-ik vegyes osztály vezetésére s fizetése lesz 250 frt, 6 köböl búza és 3 öl fa, 63 frt értékben, 87 frt garantizott reménybeli államszegély, 150 frt lakbér, összesen 550 frt. Az állás f. év szept. 1-én elfoglalandó. Ez állást elnyerni óhajtó segédlelkész vagy tanítói, tanítónői oklevéllel, keresztlevéllel, esetleges szolgálati bizonyítvánnyal felszerelt kérvényét aug. 13-ig Fehér-Gyarmatra (posta helyben) küldje

2-2

Fábián Károly lelkészhez.

Pályázat

a **fűzes-gyarmati** ev. ref. egyház egyik kisebb leány-tanítói állomására.

Javadalom:

1-ször: Kézpénz az egyház pénztárából: 76 frt 60 kr.

2-ször: 22 azaz huszonkét köböl búza az egyház magtárából.

3-ször: 15 azaz tizenöt köböl árpa ugyanonnan.

4-szer: $\frac{1}{4}$ telek föld haszonélvezete, az utána járó legelő-illetőséggel, mely tesz: 30 — 1200 □ öles holdat. A földadót az egyház fizeti.

5-ször: Két szoba, konyha, kamarából álló lakás, melléképületekkel s konyhakerttel.

Kötelessége az I-ső elemi osztály vezetése, azonban az egyháztanács fenntartja magának azt a jogot, hogy a megváltatott tanítót esetleg más osztály vezetésére is alkalmazhatja. Pályázati határidő 1898. aug. 19. Az állomás 1898. szept. 1-ig elfoglalandó.

Kelt Fűzes-Gyarmaton (Békésm.), 1888. aug. 2.

Szilágyi Márton,
ev. ref. lelkész s isk. széki elnök.

1-2

Pályázat lelkész-tanítói állásra

a **szeghalmi** ev. ref. egyházban. Fizetése: kézpénz 500 forint, búza 25 métermázsza, árpa 12 métermázsza mindenkor évnegyedenként előre fizetve.

Kötelessége: a IV., V., VI. fiuosztály vezetése a tiszántúli egyházkerület tanterve szerint, a rendes canonica órákon kívül a lelkész akadályoztatása esetén az istenisztelet végzése.

Kilátása lehet a megválasztandó lelkész-tanítónak, hogy a község által az ismétlődő és ipariskolához is megválasztatik, — az elsőért 75 frt, a másodikért 100, illetve 150 forint fiztetetik.

Csak lelkész és tanítói oklevéllel bírók pályázhatnak.

A pályázatok ez év augusztus 20-ig adandók be. A pályázati kérvényhez csatolandók: lelkészi és tanítói oklevél, életkort igazoló keresztlevél és szolgálati bizonyítvány.

Az állás szept. elsején elfoglalandó és év közben el nem hagyható.

Bencse Kálmán,
egyh. jegyző.

1-2

Tatár János,
ev. ref. lelképásztor.

Pályázat.

A **békési** ev. ref. egyház a IV-ik oszt. párhuzamos leányiskola (B szakasz) tanítói állására pályázatot hirdet.

Fizetés: 425 frt és 100 frt lakbér az egyház pénztárából évnegyedenként előre kiszolgáltatva; ezen osztályban a női kézimunkát is tanítani kell, mit a tanító neje végezhet és a miért külön 50 frt fizetés jár.

Megfelelő képesítéssel bíró tanítónők is pályázhatnak.

Kellőleg felszerelt kérvények bezárólag aug. hó 19-ikéig alulirtohoz küldendők.

Az állás f. évi szept. hó 1-én elfoglalandó.

Kecskeméti Ferenc,
lelkész, isk. sz. elnök.

1-2